

Kupujte iba
od predajcu
s preukazom.
Číslo preukazu
predajcu:

NOTABENE

2,80 €

Polovica
pre predajcu

Humor a ťažké časy
Čím horšie, tým lepšie

SHIT
HAPPENS

Rosie:
Naive Art
proti depresii

Čím horšie tým lepšie (4) ● Na vlastný účet (7) ● Kamarátka s Vlkom (10) ● Humor je spôsob, ako prežiť (14)
● Kýcham, teda som (18) ● Pohádame sa za vás (22) ● Tisíc a jeden vtíp (28) ● Zlatá éra čierneho humoru (31)
● Festivalový jún (36) ● Kafka nás baví (38)

JÚN 2024 č. 275

HOVORILI, ŽE DNES
BUDE ŠKAREDÉ
POČASIE

A POZRI AKO
KRÁSNE
PRŠÍ

Ilustrátorka Rosie Babicová, známa ako Rosie Naive Art, nakreslila Vlka a Červenú Čiapočku, ako si opekajú v daždi, na základe zážitku z Pakistanu. Keď začalo pršať, ľudia mali neuveriteľnú radosť. Rosie svojimi kresbami poukazuje na krásne stránky života, ale aj reaguje na nespravodlivosť, hlúposť, netolerantnosť ľudí.

→ Viac v Téme na stranách 10 – 13

Rosie Naive Art ©

Kúzlo trápnosti

Sme omylní, a tak je s nami ľuďmi niekedy celkom sranda. Hoci často až dodatočne.

Internetovou legendou sa pred rokmi stal Brit Guy Goma. Prišiel na prijímací pohovor do BBC, ale netušil, že skončí v živom vysielaní. Pomýlili si ho s pozvaným IT expertom s rovnakým krstným menom. Neopísateľný je výraz Gomovej tváre, keď ho redaktorka v priamom prenose osloví cudzím menom. Rovnako zábavné je sledovať, ako následne bez mihnutia oka odpovedá na jej otázky. Goma síce prácu nezískal, ale chystá sa vydať knihu s názvom *Wrong Guy* (Nesprávny chlap, ale aj Nesprávny Guy).

Medzi historické trapasy patrí udalosť z roku 1787 – 1791, keď počas rakúsko-tureckých vojen rakúska armáda omylom napadla a porazila samu seba. Svoju úlohu zohrali aj alkohol, tma a jazyková bariéra medzi vojakmi národnostne bohatej habsburskej monarchie.

Baví ma nechcený humor. Kamarátka Jarka je zdravotníčka a zbiera zábavné preklepy v zdravotných záznamoch. V nemocničných „tchorobopisoch“ nájdete pacientov, ktorí trpia zápalom „obliečok“, trápia ich problémy so „štátnou“ žľazou a bolesti mávajú najčastejšie po „jede“. Za najkúzelnejšie považujem trapasy, pri ktorých sa prepadáte pod zem, ale neskôr patria k vašim najzábavnejším historkám. Ako keď si na prvom stretnutí s obchodným partnerom nervózne zobnete za hršť orieškov z misky z barového pultu. Sú to tie najtvrdšie orechy na svete a nakoniec zistíte, že to nie sú orechy. Sú to kôstky z olív. A teraz ich máte v ústach. Počas bezsenných nocí, keď sa svet zdá najhorší, si také príbehy rada čítam a chichoceť sa do vankúša.

Sme sociálne bytosti a strach zo zosmiešnenia (gelotofóbia) je veľmi ľudský. Môjho obľúbeného švédskeho režiséra Rubena Östlunda (natočil filmy *Vyššia moc* a *Štvorec*) nefascinujú hrdinstvá, ale dilema, ako si poradiť s hanbou. Jeho filmy sú správny mix sociologického výskumu, stand-up komédie, desivých dilem a zahanbujúcich situácií, do ktorých stavia svoje filmové postavy. Najmä bielych privilegovaných mužov. Sám režisér priznáva, že točenie takýchto filmov má naňho očistný účinok a v reálnom živote sa menej obáva strápnenia. Sám vypustil na svet pomerne znepokojujúce video, v ktorom usedavo narieka, lebo jeho film nezískal nomináciu (nazval ho *Najhorší mužský plač*).

Najradšej mám humor láskavý a sebaironický. Kamoška Lea sa na staré kolená učila spievať. Na záverečnom vystúpení ZUŠ ju prepadla tréma. Nestíhala nástupy, strácala dych a navyše sa pri odchode z pódia zaplietla do vlastnej sukne a spadla. Keď sa postavila na nohy, obradne sa uklonila na všetky strany. Trápne ticho vystriedal smiech a potlesk publika.

Tak je to. Kde je tragédia (malá či veľká), tam je aj nádej a humor. Alebo ako múdro „pravila“ plátenná taška z môjho obľúbeného festivalu Brak: KOMÉDIA = TRAGÉDIA + ČAS.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

Čím horšie, tým lepšie → 4

Je nepísaný úzus, že komik by mal na záver vyjsť ako blbeček. Sám na sebe ukazuje chyby, ktoré svet urobil, hovorí profesionálny žid, moderátor a komik Michael Szatmary.

Na vlastný účet → 14

So známym psychológom Antonom Heretikom sme skúmali, načo nám slúži humor, ktoré diagnózy sa nevedia smiať, či sa smejú aj zvieratá a či sa dá zmysel pre humor naučiť.

Kafka nás baví → 38

Kafkoviny, kafkárne či kafko-rizmy? Aký bol príspevok Franza Kafku v oblasti svetového humoru? Hoci od jeho smrti uplynulo sto rokov, komický aspekt jeho tvorby si len v poslednom čase získava dostatočnú pozornosť.

Ilustrácia na obálke Rosie Babicová

Čím horšie,

Text Mária Múhl
Foto Jana Liška

Je nepísaný úzus, že komik by mal na záver vyjsť ako blbeček. Sám na sebe ukazuje chyby, ktoré svet urobil, hovorí profesionálny žid, glosátor, moderátor, stand-upový komik a hudobník Michael Szatmary.

tým lepšie

Ten, kto ho pozná, vie, že môže od neho na vystúpeniach očakávať tri témy – sex, starnutie a holokaust. „Milujem starnutie. To na rozdiel od holokaustu zažívam denne. Každý môj set, vtip, totiž vychádza zo skutočnej udalosti. Keby som si ako komik vymýšľal, publikum by mi to neverilo. Moje vtipy sú vždy založené na pravde. Aj keď my komici máme niekoľko úrovní pravdy. Ja som ten typ, ktorý preháňa, fabuluje a niekedy ide až do absurdna,“ hovorí Michael.

IDENTITA KOMIKA
Vyštudovaný politológ a bývalý televízny spravodajca začal so stand-upom pred jedenástimi rokmi. Vtedy sa tento formát ešte len rozbiehal. Dnes sa stand-up vystúpenia Silné reči konajú štyridsaťkrát do mesiaca. Do povedomia širokej verejnosti sa Szatmary dostal aj vďaka vtipným historkám o židoch. Pochádza zo známej bratislavskej židovskej rodiny. Jeho starí rodičia prežili holokaust a bojovali

„Keď sa ma niekto pýta, či som naozaj žid, tak najčastejšie odpovedám: Nie, moja mama je kresťanka, otec moslim a tak sa nenávideli, že ma vychovali ako žida.“

v Slovenskom národnom povstaní. Babka bola herečka Dalma Špitzerová, ktorá nemohla hrať, dedko zakázaný spisovateľ Juraj Špitzer. Po revolúcii stál na čele mladých židov a neskôr žil takmer sedem rokov v Izraeli.

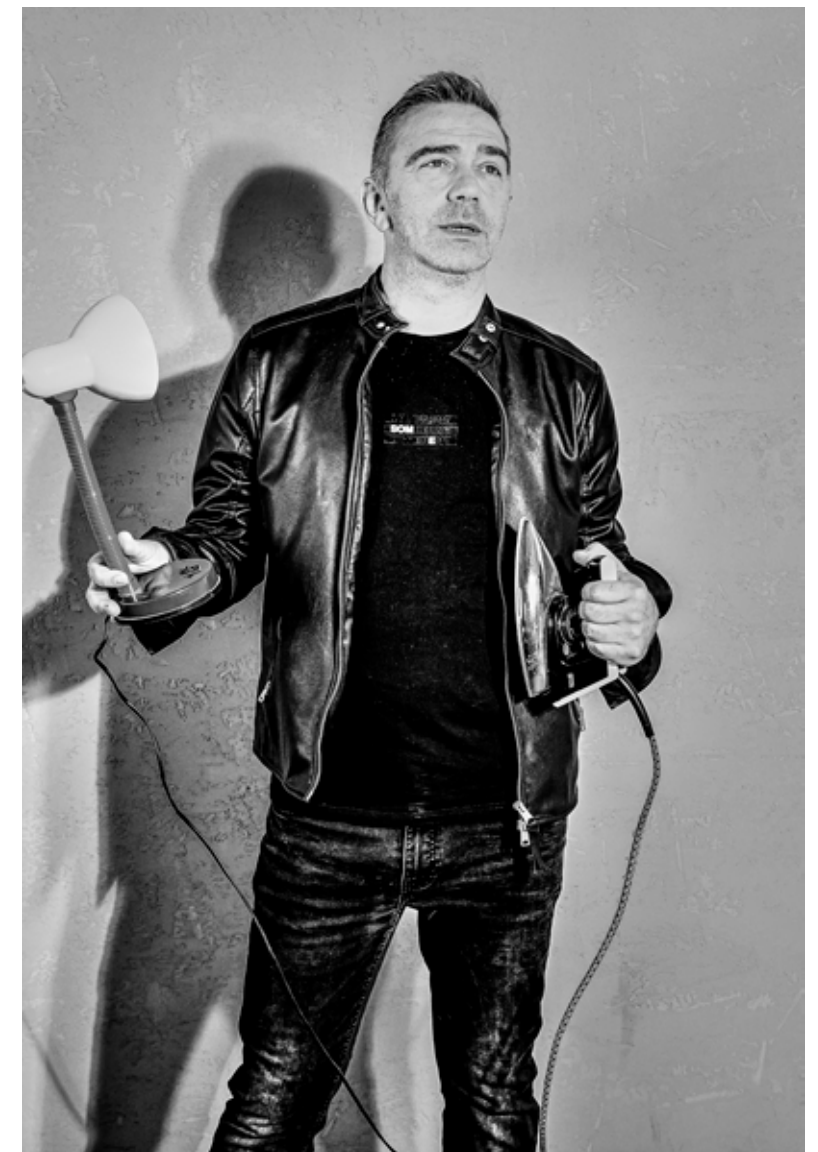
„Keď sa ma niekto pýta, či som naozaj žid, tak najčastejšie odpovedám: Nie, moja mama je kresťanka, otec moslim a tak sa nenávideli, že ma vychovali ako žida,“ smeje sa Michal a dodáva: „Je to moja identita a židovstvo mi je blízke. O Szatmarym nik nepovie, že to je ten s veľkým penisom, povie sa, že to je ten žid.“ Najľahšie si

robí srandu z toho, čo dobre pozná. „Keď idem do histórie, židovský humor je naozaj niečo, čo držalo celý náš národ tie tisíce rokov útlaku pri zmysloch. Čím je horšie, tým je humor dôležitejší.“

MÁM SVOJ KOMPAS
Michael počas svojich vystúpení rozpráva otvorene na akúkoľvek tému. Najlepší komici tvrdia, že humor nemá hranice. „Ja mám svoj kompas. Keď si píšem sety, musí to prísť vtipné najprv mne. Potom to môžem povedať aj publiku. Pri ťažkých témach je hranica veľmi tenká. Mojm cieľom nie je robiť si žarty z obetí holokaustu, ale upriamiť pozornosť na to, aký bol devastujúci. Je to v podstate môj spôsob boja proti antisemitizmu.“

Svojimi vystúpeniami ukazuje nezmysel všetkým -izmom. „Osobne si nerobím žarty z hendikepov, ktoré

človek nedokáže ovplyvniť. A teraz šálím, lebo to robím. Ale jemne, a aby sa na tom aj oni zasmiali. Idem za hranice, ale nie vulgárne.“ Je rozdiel, keď si vtipy robí niekto, kto je člen komunity, a ten, kto do nej nepatrí. „Koho sa to reálne nedotýka, potrebuje byť opatrnejší. Vtip musí byť naozaj dobrý.“ Je náročné správne uchopiť tému, aby sa zasmiali všetci. Byť komikom je totiž jedno z mála povolání, kde človek vidí na okamžitej reakcii, či jeho vystúpenie je vtipné. „Najviac sa viem zasmiať s ľuďmi z brandže, my sme ďaleko za čiarou. Napríklad niekto zomrie a my si už o hodinu na to robíme z toho srandu. Komik by sa nemal urážať. Ale ja si vyberám, s kým trávim čas. Pre mňa je sedliachina, keď humorista používa vulgarizmy ako barlu. Nebaví ma humor, ktorému neverím. Napríklad keď devätnásťročné dievča rozpráva o svojich bohatých

sexuálnych zážitkoch. No tomu ver, že ich nemá!“

CEZ ČIARU

Na javisku Szatmary neimprovizuje. Má napísaný scenár, niektoré vtipy cibrí a rozvíja, iné použije na jednom turné po Slovensku a potom to ide celé do koša.

Umenie nie je len vtipy rozprávať, ale aj nadviazať a premosťiť. Jeden príbeh rozpráva a už má v hlave pri-chystané ďalšie tri, štyri. „Robím si srandu z hocičoho. Aj z Ježiša. Keď prídu katolíci, tak im hovorím: Veď on je náš, my sme ho vymysleli! Len neviem, či chcete počuť aj tú horšiu správu, čo sme mu urobili... Je to šou. Pódium aj publikum toho znesie veľa. Možno niekedy hovorím veci, ktoré sú cez čiarou, ale stále je to divadlo. Aj im to poviem, za toto pôjdete do pekla! Na konci dňa je to stále len vtip,“ s úsme-vom na tvári dodáva jeden z našich najlepších súčasných komikov.

Szatmary odkýva ešte jednu tvár stand-upových vystúpení. „Nehovorí sa o tom, ale komik by mal aj edukovať. Na stand-upe ukáže a povie človek

veci priamo a divák sa s tým buď stotožní, alebo nie. Vďaka humoru môžeme veci nazývať pravými menami.“

So zmenami v spoločnosti sa vyvíja aj humor. Pred desiatimi rokmi na-príklad feminizmus nebol braný tak vážne ako dnes. Niektoré vystúpenia by dnes boli už cez čiaru. „Čím nám je horšie a ťažšie, tým vzniká kvalitnejší humor,“ je presvedčený Michael.

DILEMA KAZÍ VTIP

Židovská komunita má rada trefné vtipy. Volajú ho na svoje festivaly i moderovať akcie. Prekvapujúco, niekedy sa viac urazia ľudia, ktorí ani nepatria do komunity. „Moderoval som jedno športové podujatie a bol tam aj tím židovských bežcov. Hovorím im: Židia čo bežíte, vy už nemusíte! Prišla za mnou jedna zhrozená pani, že takéto veci nesmiem rozprávať a či neviem, čo všetko židia zažili. Prítom nebola židovka.“

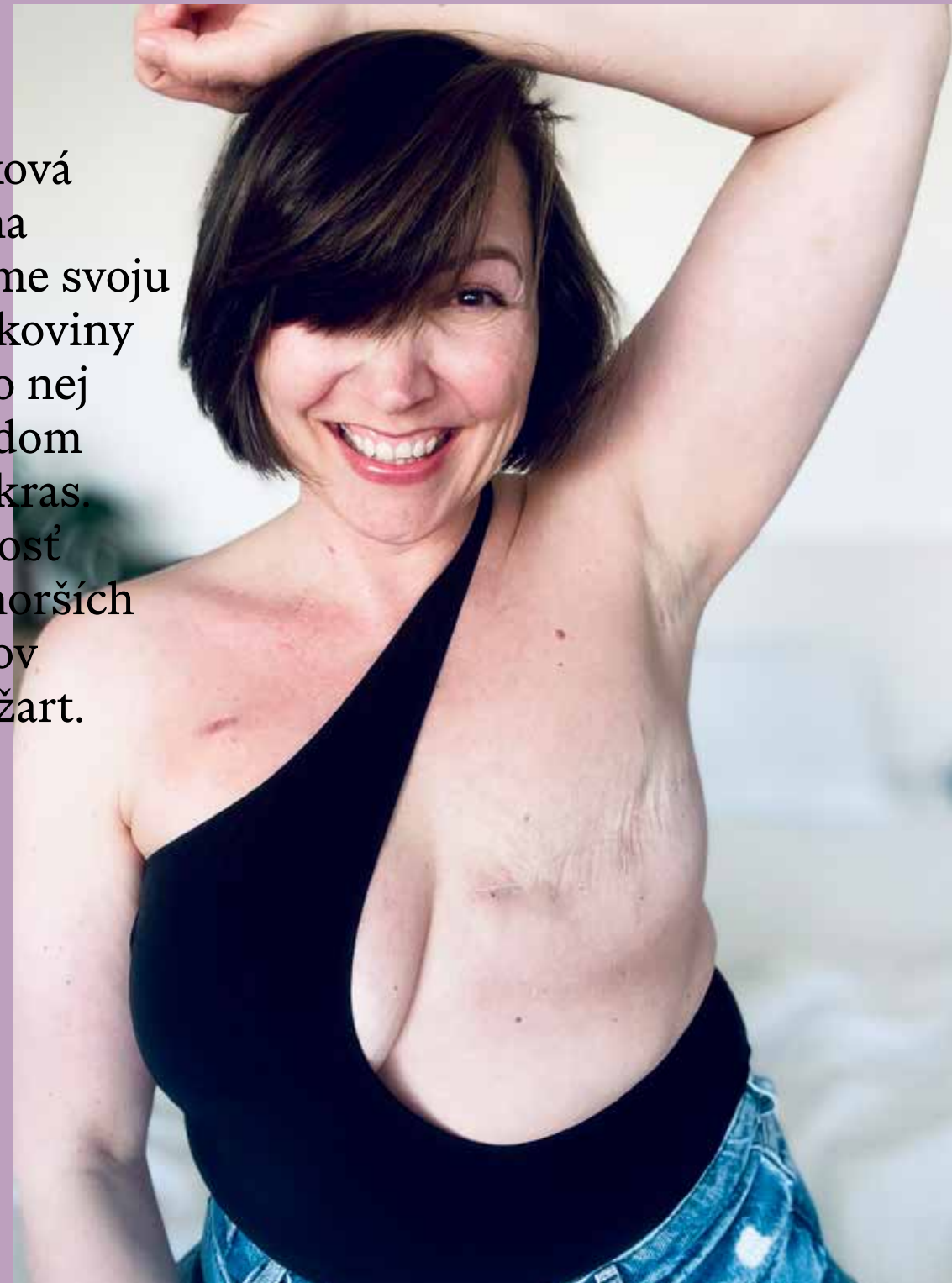
V židovských komunitách ide aj do tém, ktoré by inde nezačínal. Rozpráva o terorizme, Hamase i konfliktoch. Pred širokým publikom sa môže stať, že táto téma nebude pochopená.

„Vďaka humoru môžeme veci nazývať pravými menami.“

„Mohlo by to v nich vyvolať zmiešané či negatívne pocity. Nemám chuť nakladať publiku ďalšie starosti. Napríklad pred piatimi rokmi som mal infarkt. Napísal som o tom set a myslel som si, že je vtipný. Nezafungovalo to. Ľudia nevedeli, či naozaj, alebo si robím srandu, a či sa môžu smiať na tom, že som takmer zomrel. Išlo to do koša. Nechcem, aby na mojich vystúpeniach mali ľudia dilemu. Chcem, aby sa schuti zasmiali a zrelaxovali.“

Michael Szatmary patrí medzi komikov, ktorým nič neujde. Stále mu ide mozog a rozmýšľa nad tým, čo by mohol urobiť vtipné z danej situácie. „Môj život nie je nudný a tak mám stále o čom rozprávať. Keď niekde do toho vložím rozumnú myšlienku, je to príjemný bonus.“●

Jana Šišková opisuje na Instagrame svoju liečbu rakoviny a život po nej s nadhľadom a bez príkras. Absurdnosť tých najhorších momentov mení na žart.

NA VLASTNÝ ÚČET

Text Dagmar Gurová

Foto archív J. Š., Katarína Šlesar

Pred štyrmi rokmi zistili Jane Šiškovéj rakovinu prsníka. „V hlave mi bežalo, že ešte nemám ani štyridsať a niekto mi oznamuje, že nastala jeseň môjho života,“ spomína. Keď túto správu oznámila blízkemu okoliu, dostala primerane vážne reakcie. Správa od jednej kamarátky ju však rozosmiala. „Veľmi ma upokojilo, keď so mnou zažartovala. Liečba ma obnažila do poslednej bunky. Prišla som takmer o všetko, čím som dovtedy bola, no zistila som, že humor si môžem ponechať,“ hovorí Jana Šišková, na Instagrame známa ako ja.na.sis.

Vo svojich príspevkoch si robí zo seba žarty. Nezdráha sa napísať, že v dôsledku chemoterapie má bruško Macka Pú alebo že žiarovka do novej led lampy môže mať dlhšiu životnosť ako ona.

NAMIESTO ZLAVOVÝCH KÓDIKOV Jana pracuje v poisťovni a stará sa o malú dcérku, s ktorou žije sama. Len niekoľko týždňov po skončení liečby dostala recidívu a o prsník prišla. Následná chemoterapia trvala dvakrát dlhšie ako tá prvá. Počas nej sa Jana musela vrátiť do práce. Inak by ostala na invalidnom dôchodku, z ktorého by to neutiahla.

Bez prikras, priamo a často drsne ukazuje, že na vážnej chorobe nie je nič povznášajúce. Na druhej strane tvrdí, že „nepříjemné emócie a prdy sa zadržiavať nemajú“ a absurdnosť tých najhorších momentov pretavuje na žart. „Pomáha mi to, aby som sa nezrútila. Asi je všetkým jasné, že aj veľa plačom. Jedno bez druhého by predsa nebolo pravdivé,“ hovorí.

Zaskočilo ju, že niektoré ženy označili svoju rakovinu za dar. „Pripadalo mi, že tú traumú príliš romantizujú. Naozaj si nemyslím, že by som za ňu mala byť vďačná. Osobnostného rozvoja som bola schopná aj bez rakoviny. Keď mi viacerí napísali, že to majú tak ako ja, uľavilo sa mi. Prestala som sa cítiť ako jediná divná.“

Jej instagramový profil pritiahol aj množstvo zdravých ľudí, ktorí na rakovinu bežne nemyslia. Jana hovorí, že im dáva príležitosť, aby sa poučili z jej chýb a nezanedbávali prevenciu. „To máte namiesto zlavových kódikov,“ na sociálnej sieti odkazuje svojim sledovateľom. Vždy ju poteší, keď jej napíšu, že išli na zdravotnú prehliadku

„Občas mi niekto povie, že so svojou rakovinou nechce nikoho obťažovať. Ale ja práve chcem. Môžem vypustiť, čo by ma inak dusilo. A pripomínať ľuďom, aby nezanedbávali prevenciu.“

alebo začali s pravidelnými samovyšetreniami. „Osveta je jediný zmysel, ktorý v tom celom vidím,“ dodáva.

MÝTICKÝ JEDNOPRSEC Často sa s priateľmi smiali cez slzy. Objímali sa s poznámkou, že už na to nemusia mať ďalšiu príležitosť. Janu povýšili na mýtickú bytosť – jedno-prsca, ktorý má blízko k jednorozcovi. Prebrali aj nápis na hrobe, ozdobený tabuľkou na vyvolávanie duchov, ktorý by hlásal: Ostaň v spojení!

„Humor mi pomáha brať si späť stratenú dôstojnosť,“ hovorí Jana a dodáva, že veľmi záleží na tom, čo vtipkárov motivuje. Nie všetko, čo sa vydáva za vtip, je v skutočnosti smiešne. „Snažím sa nepaušalizovať, lebo prežívanie traumy aj humoru môže byť jedinečné. Viem, čo už mám

„Nezdráha sa napísať, že v dôsledku chemoterapie má bruško Macka Pú alebo že žiarovka do novej led lampy môže mať dlhšiu životnosť ako ona.“

spracované a čo s odstupom času potrebujem dať von.“

Ľudia často nevedia, ako sa s vážne chorým rozprávať. Niektorí sa stiahnu, prestanú sa ozývať. Iní hodnotia, dávajú nevyžiadané rady alebo tvrdia, že všetko bude v pohode, aj keď je jasné, že nebude. Jana si myslí, že to môže súvisieť s budovaním falošného obrazu zdravia a dokonalosti, ku ktorému nás viedol totalitný režim. Fyzické či psychické znevýhodnenia ostávali mimo pohľadu verejnosti, ukryté v ústavoch. O chorobách a umieraní sa nepatrilo hovoriť a podľa niektorých to platí doteraz. „Nechceme vidieť, že niečo nie je pekné, že to nemáme pod kontrolou. Veríme, že existuje spravodlivosť: ak budeme dobre žiť a starať sa o seba, nič sa nám nestane. Ale nemusí to tak byť.“

Ľuďom, ktorí chcú naozaj pomôcť, odkazuje, nech sa priamo spýtajú,

ako to môžu urobiť a potom aj naozaj pomôžu spôsobom, akým to človek práve potrebuje. Niekedy stačí, že si spolu poplačú. „Občas potrebujem len zdieľať prežitú traumú. Pomáha mi v tom aj písanie príspevkov.“

Niektorí hovoria, že svojou rakovinou nechce nikoho obťažovať. „Ale ja práve chcem,“ dodáva Jana so smiechom. Ľudia si vraj myslia, že zdieľaním svojho príbehu im pomáha. Jana tvrdí, že je to naopak. „Oni pomáhajú mne. Nielen tým, že môžem vypustiť to, čo by ma inak dusilo, ale aj spätnou väzbou, ktorú mi dávajú.“

MEDZI ĽUDÍ BEZ PAROCHNE Samozrejme, spätná väzba nie je vždy podporná. Viacerí sa v komentároch zamýšľali, do akej miery je naozaj chorá, keď tak dobre vyzerá. Jej kamarátky spolupacientky si tiež bežne vypočujú, že počas liečby si určite dobre oddýchli. „Ide nám z toho vybuchnúť hlava. Ľudia, ktorí si tým neprešli, možno nechápu, že starať sa o seba – športovať, namaľovať sa, pekne sa obliecť nám aj v tých najhorších chvíľach pomáha udržať si aspoň aký-taký pocit normálnosti.“

Počas prvej chemoterapie Jane vypadali vlasy. Pri liečbe recidívy o ne neprišla. Práve toto možno vyvolalo zdanie, že to s ňou nebude až také vážne. „Vtedy sme sa s niektorými ľuďmi najviac odcudzili. Zažívala som oveľa horšie emocionálne stavy ako počas prvej liečby. Strašne som sa bála,

že zomriem, ale vyzerala som lepšie, takže ľudia ani nevnímali, že som znova chorá.“ Uvedomila si, ako veľmi u nás posudzujeme druhých podľa vzhľadu a aké ťažké to majú napríklad psychiatrickí pacienti. „Nič na nich nevidno, preto sa im nič neodpúšťa.“

Na svojom profile má Jana fotky s holou hlavou, s jазvou na hrudi. „Vždy som bola veľmi priama. Záleží mi na tom, aby som žila pravdivo,“ vysvetľuje. Z vypadávania vlasov ju bolela pokožka hlavy. Bolo veľmi teplé leto a Jana sa v parochni cítila nepříjemne. Tiež sa jej nechcelo stále myslieť na to, či ju má správne nasadenú. Jej nosenie zvažovala hlavne preto, aby nepútala pozornosť, aby druhých pohľad na jej chýbajúce vlasy nerozladil.

Kamarátom poslala fotky s holou hlavou a otázkou, či tak môže ísť medzi ľudí. Podporili ju. Istá pani síce pri pohľade na ňu vrazila do zatvorených dverí, ale Jana ostala sama sebou. „Nie je mi jedno, ako vyzerám, ale som s tým vyrovnaná,“ komentuje. „Kto iný by to mal ukazovať a hovoriť o tom, ak nie ja? Už aj preto, aby existovala nejaká rovnováha na sociálnych sieťach, kde takmer všetky panie vyzerajú rovnako. Pripadá mi to podobné, ako by sme mali na svete len jeden druh kvetinky,“ žartuje.

Po skončení dlhej chemoterapie nenastal happy end. Jana hovorí, že už nikdy nebude taká, ako pred chorobou. Ako sa teda vrátiť do života? „Na to som zatiaľ neprišla,“ priznáva. „Zisťujem, že tento život je asi ťažší ako ten počas liečby. Vtedy bol zrozumiteľnejší, mala som jasný cieľ. Doteraz sa vyrovnávam s nežiadúcimi účinkami, mám problém riešiť bežnú agendu – nemôžem si na jeden deň naplánovať výlet s dcérou aj nákup. Ešte stále hľadám ako ďalej.“

Jane pripadá ťažké radovať sa z toho, že žije, keď iní sú chorí a nie je isté, ako dlho tu budú. Zároveň cíti, že oslavovať svoj život je v poriadku. Neznáša, keď sa povie, že niekto prehrál boj s rakovinou. Je to ako facka na záver. Ako by sa chorý človek málo snažil. „Liečbu som vnímala ako peklo a každý jeden prežitý deň, každé pousmianie aj nahnevane bolo výhrou.“●

Ťažko sa vysmievať z niečoho, čo zabíja nevinných. V skutočnosti to Rosie veľmi trápí. „Ničím iným ako obracанím na humor sa toho trápenia neviem zbaviť,“ vysvetľuje. „Aj čarodejníci v Harrym Potterovi mali premeniť to, čoho sa najviac báli, na niečo smiešne. Zosmiešnili to, a už sa toho nebáli.“

ZAJAČIE VECI

Aj ona si uťahuje zo zla. Začalo to počas pandémie. V tom období trávila veľa času v prírode s dcérou Ninou, ktorá fotí divé zvieratá. „Keď spoznáate konkrétne zvieratá a ich povahy, zistíte, že majú rovnaké osobnosti ako ľudia. Kuny občas padajú zo stromov a drozdy z konárikov, líšky pricupkajú a ovoňajú vás, srnky vám pozerajú cez plece, ako píšete esemesku, jelene sa pasú na lúke a myslia si, že ich nevidíte. Strašná sranda je s nimi,“ hovorí Rosie. „Minule som hodinu sedela pod maskovacou sieťou na kraji lesa a čakala na srnky. Sadol si ku mne zajac a robil mi spoločnosť. Ani keď som zhodila sieť a chcela odísť, nezľakol sa a ďalej si riešil zajačie veci... V podstate do obrázkov prenášam len to, čo zažívam.“

Vlk a Red sa do nich dostali, keď Rosie, inak aj zanietená ochranárka, maľovala obraz pre kamaráta Juraja Lukáča, náčelníka občianskeho združenia Vlk. Namaľovala mu

Kamarátka s Vlkom

Červená Čiapočka, Vlk či Zajace bojujú s nespravodlivosťou, pozastavujú sa nad ľudskou hlúposťou, ale aj poukazujú na krásne stránky života. Neváhajú použiť vulgarizmy – ale vždy sa zastávajú nespravodlivo utláčaných. Ilustrátorka Rosie Babicová, známa ako Rosie Naive Art, hovorí, že mlčať a nechať zlo, nech si robí, čo chce, je to najhoršie.

Text Jana Čavojská
Ilustrácie Rosie Babicová

vlka s Červenou Čiapočkou, ktorí držia nápis „No Pasaran!“. A už v jej tvorbe zostali. „Je fajn byť Červenou Čiapočkou, ktorá sa priateli s takým krásnym zvieratom,“ konštatuje Rosie.

Vlk a Red sú výrazne morálnejší než Zajace. Aj Vlkovi sa síce občas pošmykne, ale potom ho to mrzí. Zajace sú vraj malí „vychcaní hajzlíci“, ktorí vedia, ako v tom chodiť. K tejto štvorici sa podľa potreby pridajú ďalšie postavičky. Napríklad mentálne trochu menej obdarený Jeleň alebo úplne stratený Bobor. A, samozrejme, Medveď. Ten bojuje o právo pokojne žiť v našej prírode.

MOŽNO BY ŠTRIKOVALA

Rosie robila v živote všeličo. Obdivuje kamarátov, ktorí od malička vedeli, čím chcú byť, a dnes tým naozaj sú. Vždy ju bavilo všetko a krátko. Žila v Spojenom kráľovstve, v Holandsku opatrovala deti. Predávala strojárenské výrobky, nakupovala koreniny. Učila angličtinu. Niekoľko rokov ako obchodná zástupkyňa neustále cestovala na rokovania a veľtrhy. Kochin, Moskva, Islamabad, Paríž, Istanbul. Luxusné hotely a lety prvou triedou. Potom otehotnela

„Mlčať a nechať zlo, nech si robí, čo chce, je to najhoršie. To nedokážem. Preto kreslím.“

a rozpadol sa jej vzťah. „Padla som riadne na hubu. Mala som 32, porodila som dieťa a zostala som doma, zavretá v jednoizbovom byte a bez peňazí. Plus som bola na všetko sama.“

Ak chcela prežiť, fungovala tak, že kým dcérka spala, ona robila technické preklady. Celý čas bola na smrť unavená. Niekedy nemali doma na jedenie nič okrem dvoch zemiakov. „To obdobie ma však naučilo empatii,“ hovorí. „Dovtedy som bola pipina. Ale vtedy som zistila, ako ľahko a hlboko sa dá padnúť. Začala som súcítiť s inými. Myslím, že aj na dobročinné zbierky prispievajú hlavne ľudia, ktorí žijú od výplaty k výplate. Lebo vedia, aké to je.“

Čo sa týka kreslenia a maľovania, to Rosie bavilo od malička. Vo svojom umeleckom svete sa dokázala stratiť na celé hodiny. Akurát zo základnej umeleckej školy odišla po trištvrte roku, lebo začali kresliť kone. „Nevedela som koňa nakresliť, tak som sa zbalila, odišla som a kreslila som si už iba doma.“

Po rokoch sa ku kresleniu vrátila. Mala pocit, že vyho-rela. Že zachraňuje zvieratá, pomáha kamarátom, no nerobí nič pre seba. „Mala som doma plátno, farby a ihlice, ale žiadnu vlnu. Tak som začala maľovať. Keby som vtedy mala vlnu, možno by som štrikovala,“ uvažuje Rosie.

NAPLNO VĎAKA PANDÉMII

Našťastie zostala pri kreslení a maľovaní. V tom období už pracovala s realitami. Zarábala peniaze, Nina chodila do školy. Nemusela sa neustále strachovať o prežitie. Maľovala veci, pri ktorých si oddýchla: natrela plátno príjemnou farbou a maľovala, čo sa jej zachcelo. Hlavne aby to bolo pestré,

výrazné a veselé. „Potrebujem rozjasniť život,“ hovorí. „Kuchyňu mám obloženú rôznofarebnými kachličkami. Keď som ich doniesla, obkladači sa čudovali, ako ich majú nalepiť. A ja, že hocijako, len aby to bolo veselé. Hovorili, že mi robia lentilkovú kuchyňu. A ja zas lentilkovo maľujem.“

Keď Jurajovi Lukáčovi namaľovala kvôli projektu na záchranu lesa Vlka a Red, začali sa jej ozývať kamaráti, aby niečo namaľovala aj im. Rozbehlo sa to. Keď prišla pandémia koronavírusu a zastavila obchod s realitami, začala sa maľovaniu obrazov venovať naplno. Obrazy na plátne po čase doplnili rýchle skice na tablete. „Zrazu som mohla rýchlo kresliť a ešte rýchlejšie mazať, vyfarbovať plochy jedným ťuknutím. Myšlienku môžem dať von veľmi rýchlo. Baví ma to,“ hovorí Rosie.

Veď hlúposť si podľa nej zaslúži výsmech a teraz máme dobu, že sa môžeme chechtať od rána do večera. Síce cez slzy, ale predsa.

Rosie zároveň verí, že humor dokáže v spoločnosti niečo zmeniť. „Inak by som to nerobila. Humor prináša ľuďom smiech v situáciách, keď je im najťažšie. Potrebujeme ho ako soľ. Je lepšie sa z niečoho smiať, než sa dať na antidepresíva.“

ZAPINDÁŠ, IDEŠ

Pred rokmi Rosie v Pakistane zistila, že dážd' nerovná sa všade zlé počasie. „Tam prší zriedkavo. Bez dažďa je

horúco a dusno. Keď začalo liať a po uliciach sa valila voda, ľudia sa hromadne presúvali k moru a všetci sa smiali. Rozosmiaty chlapík mi dokonca podal cez okienko do auta ružu. Pýtala som sa, čo sa deje. Povedali mi, že všetci sa tešia a idú na piknik k moru, lebo prší.“

Tento Rosin pakistanský zážitok je prapôvodnou príčinou, prečo nakreslila jeden zo svojich najobľúbenejších obrazov – veselú Red a Vlka, ako si opekajú v daždi.

S týmto zobrazením krásneho počasia sa ľudia väčšinou stotožnili. Za obrázok Červenej Čiapočky v krojovanej sukni, ktorá stojí na niekoľkých kúpačoch a hovorí: „Nie znamená nie!“, si však užila najviac hejtu. Na Facebooku, dokonca aj na inokedy pozitívnom Instagrame, zakúsila neuveriteľný shitstorm. Na dezolátov má vlastný recept. „Mažem ich. Zapindáš, ideš. Žiadna druhá šanca. Tým pádom mám vyčistené sociálne siete.“ Ďalšie obrázky sa dotkli iných ľudí. Rosie zažila hejt, nadávky, vyhrážky aj rozkopané zadné svetlo na aute. Nerieši to. Nemôže sa predsa báť celý život. „Zvieratá a prírodu budem brániť, lebo ich milujem. V tomto ma nemožno zastaviť. Inteligentného človeka humor nenaštve. Rozzúriť dokáže len hlupáka, lebo poukazuje na jeho hlúposť. Myslím, že ženy to schytávajú oveľa horšie ako chlapi. Keď si z niečoho robí srandu chlap, je to normálne. Keď si žena dovoľí byť ironická, veľmi tým iných urazí.“

Vtedy v pakistanskom Karáči si Rosie prvý raz uvedomila aj to, že nikde na svete nevidí toľko zamračených ľudí ako u nás. Nespokojnosť máme asi v genofonde. V iných krajinách sa ľudia na seba usmievali. Čím boli chudobnejší, tým boli úprimnejší a šťastnejší. Nemali takmer nič, ale

s radosťou sa podelili aj o to málo, čo im zostávalo. A smiali sa pri tom. Lebo na to, aby sme boli šťastní, nepotrebujeme ani veľké domy, ani veľké autá, ani veľké výplaty. Lebo šťastie je v niečom úplne inom. „Bolo by tu oveľa viac smiechu, keby sa ľudia prestali hnať za hromadením majetkov a začali hromadiť zážitky a dobré skutky, však?“●

„Hlúposť si zaslúži výsmech a teraz máme dobu, keď sa môžeme chechtať od rána do večera.“

STRAKUNKA – PRÍBEH Z TITULNEJ STRANY

Rosie Babicová nakreslila špeciálne pre obálku NOTA BENE kresbu seba a Strakunky. Straka z tohto príbehu tiež reálne existuje. Jej kamarátka mala odviezť do záchrannej stanice pre divé zvieratá malé stráča, no musela odcestovať, tak ho doniesla k Rosie. „Zažila som krátky, ale intenzívny vzťah s najinteligentnejším zvieratkom, aké kedy bolo v mojej domácnosti,“ spomína ilustrátorka. „Strakunka bola iba odrastené bábo. Nevedela sa sama najesť. Potrebovala kŕmenie pinzetou a spoločnosť. Inteligenčne však prekonala psa, mačku, koňa aj malé dieťa. Vydávala niekoľko zvukov od veselého štebotania cez nespokojný krik až po tiché mrmlanie sama sebe, keď zaspávala. Čas trávila tým, že dcére kradla gumičky do vlasov a lepiace papieriky a skrývala si ich po byte alebo mi ich nosila ako úplatky. Ochutnávala jedlo, ktoré som mala na tanieri, a hádzala mi do kávy ríbezle a hrášky. Veľmi ju bavilo bláznivé pobehovanie po klávesnici a písanie statusov na sociálne siete. Po jej krátkom pobyte ostala klávesnica bez dvoch písmeniek, ktoré sa jej najviac páčili a podarilo sa jej ich vylúpnuť a ukryť. Keď bola unavená, sadla si niektoej z nás na plece alebo hlavu, chvíľku si ticho spievala uspávanku a potom zaspala. Pri takýchto pobytoch na hlave sa jej stávali nehody a tak sa mi stalo, že som bola nakupovať s hovienkom vo vlasoch a na chrbte.“ Strakunku hneď, ako bola schopná sama jesť, previezli do záchrannej stanice v Zázrivej, kde sa naučila žiť vo voliére s inými strakami a následne ju vypustili do prírody.

Humor je spôsob, ako

Najviac sa bavíme, keď cítime vlastnú nadradenosť nad druhými, keď si myslíme, že iní sú hlúpejší, nemotornejší, neschopnejší sa vyjadriť, hovorí známy psychológ.

Je Heretik meno alebo pseudonym? – spýtal sa raz známeho psychológa vysoký cirkevný funkcionár, ktorý vedľa neho sedel na stretnutí vedeckej rady istej univerzity a už hodnú chvíľu sa mrvil na stoličke. Anton Heretik takéto humorné situácie kvôli svojmu priezvisku občas zažíva. Odpovedal, že oboje, lebo *nomen est omen*. Funkcionár si hneď trochu odsadol, ako keby psychológ smrdel sirou. „Bolo to veselé,“ konštatuje Anton Heretik, ktorý o humore dokonca vydal knihu.

Text Karol Sudor
Foto Mária Múhl

Je humor rovnako starý ako ľudstvo?

Odborníci na evolúciu to tvrdia, dokonca sa podarilo opísať istý druh humoru u vyšších ľudoopov, od ktorých sme sa kedysi vývojovo oddelili. Humor ako adaptačný mechanizmus bol zjavne dôležitý pre samotné prežitie. Vysvetlení je viac, napríklad že humor je vždy spojený so zážitkom úľavy, veselosti, slasti a pozitívnych emócií. Humor je tiež dobrým obranným mechanizmom, ktorým jednotlivci

prežiť

môže znášať vnútorné konflikty. Získa totiž nadhľad nad tým, čo sa mu práve deje. Tomáš Janovic povedal, že múzou židovského humoru je pogrom. Zjavne teda ide o evolučnú kategóriu, ktorá ľuďom umožňuje prežiť aj najťažšie situácie.

Existujú ľudia, ktorí vôbec nemajú zmysel pre humor?

Majú ho všetci, ale niektorí ľudia dospeli len po istý vývinový stupeň. Páči sa mi rozdelenie, s ktorým prišiel český psychoanalytik Vladimír Borecký. Rozlišuje štyri vývinové stupne humoru – naivitu, iróniu, sebaíroniu a absurditu. Naivita je najjednoduchší humor, ktorý produkujú najmä deti. Ide o situácie, keď sa smeje na tom, že sa niekto pošmykol na banánovej šupke alebo na iných náhodných situáciách. Deti produkujú humor aj nechcane, lebo netušia, že dospeli sa pobavia, ak sa nešikovne vyjadria alebo niečo urobia. Irónia zase dokazuje, že humor môže byť aj zbraň. Opäť ju vidieť práve u detí, ktoré často dokážu šikanovať svoje okolie tým, že upozorňujú na jeho údajné nedostatky. Napríklad na to, že niekto je obézny, nosí okuliare, odstavajú mu uši a podobne. Najvyššie však stojí humor absurdity, čiže humor na prvý pohľad nelogický, bez zmyslu, nepredvídateľný.

Ľudia, ktorí sa nám javia ako bez zmyslu pre humor, sa teda dostanú len po naivitu a iróniu?

Presne tak. Nezájdu ďalej ako po náhodný a situačný humor, mnohí vôbec nemajú zmysel pre sebaíroniu. Napríklad absurdný humor vie oceniť naozaj málo ľudí. To však hovoríme len o vývine, o tom, čo sa dokážeme naučiť. Zároveň sa líšime osobnostne, niektorí sú extroverti, iní introverti. Zo štyroch osobnostných humorných štýlov sú dva adaptívne, čiže nám pomáhajú, dva sú, naopak, problematické.

Adaptívnym je láskavý humor voči iným, keď sa vieme jeden na druhom zasmiať, ale necítíme to nepriateľsky, ale aj láskavá sebaíronia, keď sa vieme pozrieť do zrkadla a zasmiať sa na sebe. Protipólom sú neadaptívne štýly humoru, konkrétne zlý a ironický humor voči druhým a sebazhadzovanie.

Ak však niekoho ponižujem, zraňujem, vysmievam sa mu, je to ešte vôbec humor?

Je, veď teórie humoru, ktoré dnes existujú, vypracovali najväčší myslitelia v dejinách počnúc Platónom či Aristotelom. Mnohí filozofi preukázali, že ako ľudia sa najviac bavíme, keď cítime vlastnú nadradenosť nad druhými, keď si myslíme, že iní sú hlúpejší, nemotornejší, neschopnejší sa vyjadriť. Hovorí sa tomu aj humor

„Tomáš Janovic povedal, že múzou židovského humoru je pogrom.“

superiority. Má aj sociálny aspekt, napríklad sa smeje menšinám. Prečo vzniklo toľko vtipov o Záhorákoch? Lebo niektorí si naozaj myslia, že sú menej šikovní a menej nadaní ako ostatní. V USA sa takto smejú na Kanadčanov, nazývajú ich sedliakmi v kockovaných košeliach, ktorí vedia iba poľovať a hrať hokej.

Je v poriadku zasmiať sa, ak niekto zakopne a spadne, ak ide po chodníku a hlavou narazí do stĺpa, ak sa pošmykne na schodoch a podobne? Zdá sa mi, že ak sa tomu človeku nič nestane, nesmiať sa je takmer nemožné. Mýlim sa?

Nemýlite. Je prirodzené zasmiať sa vždy, keď nečakane a náhle príde k nejakému zvratu. Ľudia sa prosto smejú, keď dieťa trafi lopta, keď sa pes šmýka na ľade a nevie vybrať zákrutu, keď mačka skáče na skriňu a spadne na zem... Na tom je postavených množstvo zábavných videí v televízii aj na internete. Smiať sa však začneme, až keď vidíme, že sa tomu človeku či zvieraťu nič nestalo. Predstava, že niekto narazí do stĺpa, má krvavú hlavu, a my sa tomu smeje, je absurdná. Podstatné teda je, či sa do toho zapája aj naša empatia a súcit.

Čo býva základným zdrojom čierneho humoru?

Čierny humor, ak je vydarený, spadá do kategórie absurdity. Ukazuje na odvrátené stránky našej spoločnosti, pomenúva ich. Odvrátené stránky každej spoločnosti bývajú práve čierne. Týka sa to chorôb, psychických porúch, menšín, čohokoľvek. Čierny humor ukazuje, že aha, toto nie je v poriadku, ale zároveň nám dokazuje, že sa z toho môžeme vysmiať. Ak v istej dobe vznikalo množstvo vtipov o sexualite, súviselo to práve s tým, že sexualita bola tabuizovaná. Práve humor ju začal odklínať, lebo hoci sa nepatrilo o sexe hovoriť, ľudia napriek tomu sexuálne žili, fungovala komerčná sexualita, čiže verejné domy a podobne. Humor tým vlastne poukazoval na dvojtvárnosť našej morálky.

Ako terč vtipov ste spomínali Záhorákov. Čosi podobné si vyslúžili aj blondínky, policajti, Rómovia a ďalší. Vo svojej knihe Humor z roku 2019 píšete o kategórii tendenčného humoru.

Áno, lebo je to humor, a zároveň si všetci uvedomujeme, že je v tom niečo hraničné. Napríklad vtipy o blondínach sú jasne sexistické, lebo vyjadrujú nadradenosť mužov v zmysle, že sú inteligentnejší a šikovnejší. Ide o pretrvávajúci moment výsmechu voči ženám ako takým. Slušní muži si pritom uvedomujú, že to tak nie je, že emancipácia žien je záležitosťou istého vývoja, že tu stále máme problém s rovnosťou príležitostí. Ide o typický spoločenský problém, ktorý sa prejavuje práve cez kanál humoru. Aj vtipy o Rómoch jasne preukazujú, že sú naším obrovským spoločenským problémom. Dokonca by som povedal, že to trochu súvisí aj s našimi pocitmi viny. Mať v 21. storočí vo svojom štáte skupinu ľudí, ktorá žije v takých otrasných a nedôstojných podmienkach, je totiž naozaj hanba. Miesto riešenia problému si to radšej ospravedlňujeme cez humor s argumentom, že Rómovia sú predsa iní ako my.

Prečo sa terčom stali policajti?

Vtipy o policajtoch vznikali najmä za totality. Reprezentovali totiž silu, moc a represiu. Tieto vtipy sú dôkazom, prečo je v nedemokratických režimoch dôležitý politický humor. Cezeň sa totiž reflektovalo to, na čo boli ľudia práve naštvaní. Koniec-koncov, práve preto bol socialistický režim na politické vtipy taký citlivý, preto prenasledoval a trestal ich tvorcov či rozprávačov. V demokracii sa tento typ humoru automaticky vytráca, lebo nemá terče. Iná vec je, že práve aktuálna politická garnitúra nám naznačuje, že ho opäť pribudne. Doba na to nepochybne dozrieva. Komici venujúci sa stand-upu sa toho už chytili, lebo vidia, že ľudia tento ventil potrebujú.

V zlých časoch vzniká veľa humoru. Platí však, že v najťažších časoch vzniká najkvalitnejší humor?

Sledujúc židovský humor asi áno. Isté je, že humor sa často opakuje. Pozrite sa na politické vtipy – často stačí vymeniť mená v nich a opäť fungujú, lebo pointa ostáva rovnaká. Ako prví dnes na ťažké časy reagujú ľudia na internete a karikaturisti. Skvelou skratkou totiž dokážu vystihnúť esenciu toho, čo je problém. Sigmund Freud hovoril, že humor slúži práve na ventiláciu zakázaných, traumatických a tabuizovaných tém.

Za komunizmu stačilo v divadle či v televízii iba niečo naznačiť, urobiť narážku, a ľudia v hľadisku či doma sa smiali. Nik im to nemusel dopovedať. Čo za mentálnu výbavu však majú ľudia, ktorí sa snažia istý typ humoru zakázať? Musia predsa vedieť, že sa to nedá.

Nedá sa to, napriek tomu to budú stále skúšať. Je to totiž jeden zo spôsobov budovania totality či tyranie,

„Väčšina politikov stráca sebaíroniu práve po dotyku s mocou. Čím vyššie sa dostanú, tým viac majú pochlebovačov, ktorí im hovoria, akí sú úžasní.“

ako získať nad ľuďmi kontrolu, hoci samotný humor sa reálne kontrolovať nedá. V ľuďoch je taký zakorenený, že to nepotlačí žiadny zákaz. Koľko režimov sa už ľuďom snažilo vziať kultúru aj humor? Žiadnemu sa to nepodarilo. Pozrite sa, ako celú krajinu dokázala pobaviť autonehoda politika, ktorý narazil do semaforu, akú lavínu vtipných reakcií to spustilo. Dôvodom je, že ide o politika, ktorý v ľuďoch vzbudzuje také negatívne emócie, až sa na ňom po tom, čo spravil a ako trápne na to reagoval, potrebujú doslova ventilovať. Ľudia zrazu vidia, že aj on, hoci si to sám nemyslí, je len obyčajný smrteľník, ktorý sa tam, kde dnes je, dostal nedopatrením.

Navonok sa zdá, že človek, ktorý sa dostane do vysokej funkcie, postupne stráca zmysel pre humor, pre sebaíroniu. Cítia napríklad politici, že sú ľuďom smiešni?

Väčšina politikov stráca sebaíroniu práve po dotyku s mocou. Je za tým jednoduchý mechanizmus – čím vyššie sa dostanú, tým viac sú obklopení

pochlebovačmi, ktorí im neustále hovoria, akí sú úžasní. Tým strácajú nadhľad nad svojimi omylmi a chybami. Keď sa potom na nich niekto smeje, nerozumejú tomu, dokonca sú na to precitlivení. S vysokou politikou súvisí aj istá forma narcizmu. Hovorí sa tomu Hubrisov syndróm – títo ľudia nadobudnú pocit, že sú privilegovaní, vyvolení, všetkému rozumejú najlepšie. Od všetkých očakávajú obdiv a nechápu, prečo neprichádza. Neprichádza práve preto, že sa stali smiešnymi figúrkami.

Kedy je už humor neprijateľný?

Neprijateľnosť je morálna kategória. Ak vidíme, že niekoho náš humor zraňuje, že sa stáva predmetom šikany, napríklad v školách medzi deťmi, kde si jedna skupina strieľa zo slabého jedinca, logicky je to už za hranicou. V praxi sme videli, že čosi také dokonca môže viesť k tragédiám. Humor je síce úžasný evolučný vynález, ale má v sebe aj zložku, ktorá môže byť nebezpečná.

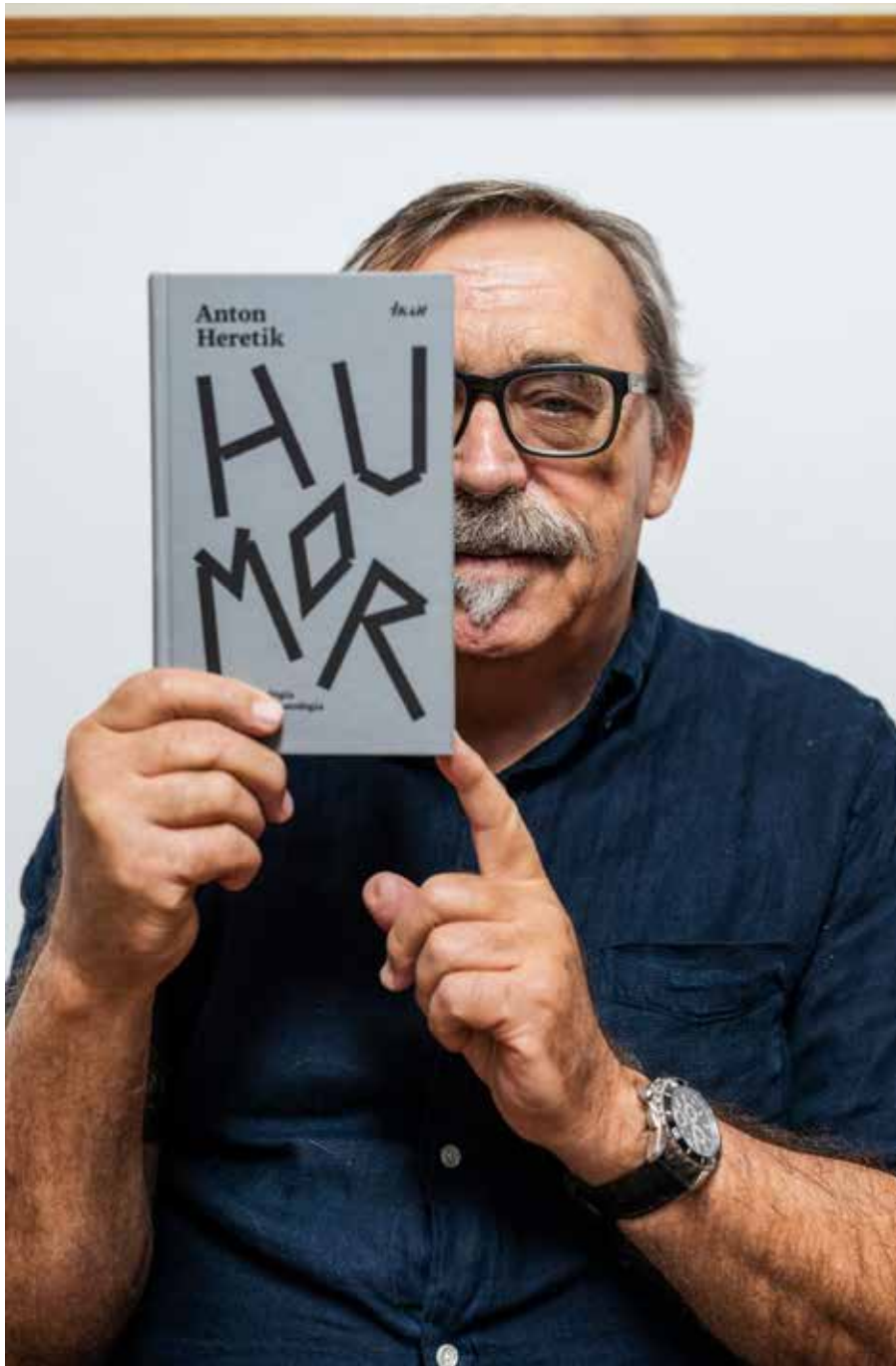
inam. Náš vzťah k humoru teda dokážu výrazne ovplyvniť práve psychické ochorenia.

Dá sa zmyslu pre humor naučiť?

Učíme sa mu celý život. Už od detstva. Dedičnosť nám poskytuje nejaký temperament, a to, či sme cholerici, sangvinici, flegmatici, alebo melancholici, formuje aj náš vzťah k humoru. Výrazný melancholik sa nebude baviť rovnako ako výrazne spoločenský sangvinický typ. Z toho teda vyplýva istý základ. Ostatné sa učíme. Ide nám to jednoduchšie, ak si uvedomujeme, že život s humorom je ľahší a lepší. Žiaľ, veľa ľudí sa to nikdy nenaučí, a tak prechádzajú životom ako večne zachmúrení mrzúti.

Majú zmysel pre humor aj zvieratá?

Minimálne u ľudoopov, teda vyšších druhov opíc, je preukázaný zvláštny štýl humoru, svojimi hrami dokonca dokážu zabávať aj návštevníkov ZOO. Humor je teda u nich sociálnym elementom, ktorým vzájomne zdieľajú informácie. Keď sa cítia v bezpečí, nemajú s tým problém, ak vycítia nebezpečenstvo, okamžite zmenia správanie. Vtipným interakciám so svojim pánom sa dokážu naučiť aj domestikované zvieratá ako psy a mačky. Keď sa na niečom bavia, vnímame ich hravosť a veselosť, teda emócie spojené s humorom.●

Môže mať humor vplyv na dlhovekosť či na to, že človek sa dokáže vyhnúť istým chorobám?

To, žiaľ, nevieme, lebo sa to veľmi ťažko skúma. V jednom výskume niekoľko desaťročí sledovali istú skupinu ľudí, ale nič také sa neukázalo, skôr naopak. Dôvodom bolo možno aj to, že ľudia s vysokým zmyslom pre humor zároveň mali aj väčšie sklony k riskovaniu a dobrodružnosti. Vtedy vyskočila otázka, či vôbec má byť cieľom dlhovekosť, či nemá vyššiu hodnotu kvalita života, teda schopnosť užiť si ho s väčšou radosťou.

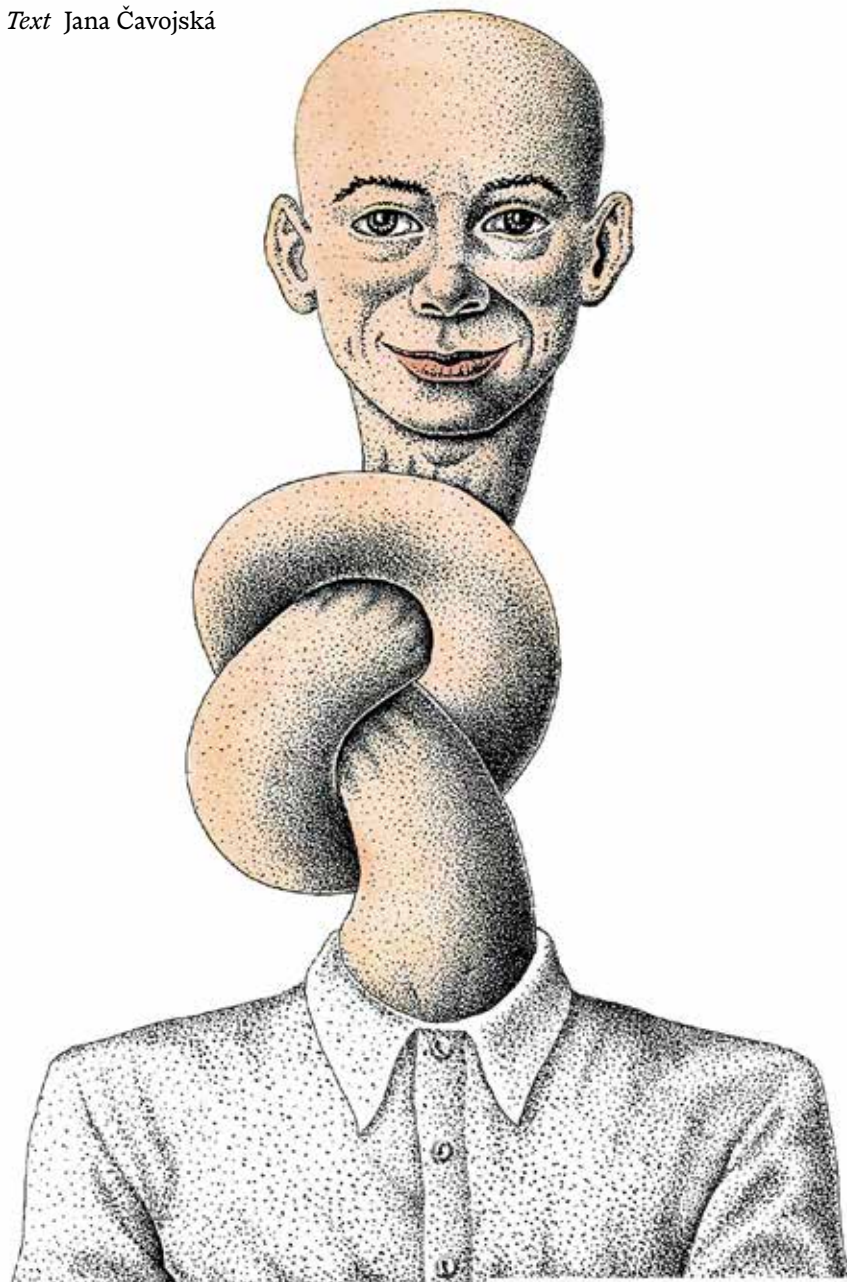
Sú diagnózy, ktoré svojim nositeľom vôbec neumožňujú zasmiať sa?

Veľký problém zasmiať sa majú ľudia s depresiami. Nemajú problém s porozumením pointy vtipu ako takého, ale vnímajú skôr jeho odvrátenú stránku. Keď sme depresívnym ženám ukazovali kreslené vtipy zobrazujúce opilcov v smiešnych situáciách, nezasmiali sa, ale povedali, že alkoholizmus je problém, ktorý rozvracia rodiny. Inou kategóriou sú ľudia so schizofréniou. Často vtip nepochopia, neporozumejú mu, lebo ich myslenie sa ubera

ANTON HERETIK (1950)

Narodil sa v Bratislave, vyštudoval psychológiu na Filozofickej fakulte UK. Začínal ako klinický psychológ na Psychiatrickej klinike FN v Bratislave, od roku 1985 učí na Katedre psychológie FF UK, je profesorom klinickej a forennej psychológie. Ako súdny znalec sa zameriava na posudzovanie páchatelov násilnej trestnej činnosti. Publikoval desiatky odborných štúdií, na konte má množstvo populárno-náučných kníh, spolupracoval na seriáli STV Najväčšie kriminálne prípady Slovenska. Ako klinický psychológ pôsobí aj v súkromnej psychoterapeutickej praxi.

Text Jana Čavojská

Ilustrácia Karol Čizmazia

Kýcham, teda

Vďaka medzinárodným výstavám, ktoré už roky organizuje Peter Rázus, je Prešov jednou zo svetových metropol kresleného humoru. Ten musí rezať do problémov tak precízne ako chirurg do tela.

Na medzinárodných výstavách kresleného humoru, ktoré po celom Slovensku, ale hlavne v Prešove, organizuje Peter Rázus, si môžete od smiechu vykýchať mozog. Hoci – niektoré diela sú skôr na zamyslenie. Absolútne trefne pomenúvajú neduhy našej spoločnosti. No vyžadujú si rozmýšľať. Nehrajú sa s prvou signálnou ako estrádne televízne šou a jednoduché filmové komédie.

KONFLIKT S AUTORITOU
Prešovčan Peter Rázus si s kresleným humorom začal v roku 1980. S kamarátmi urobili Galériu kresleného humoru vo foyeri kiina. Jej krstným otcom bol známy kreslíč a karikaturista Viktor Kubal. U všetkých dobrých autorov z celého sveta vraj najtrenejšie práce vznikajú z protirečenia, konfliktu človeka s autoritou. V 80. rokoch ešte vládla totalita. No ukázalo sa, že čím sa máme horšie, tým lepší humor vzniká. Prešovčania od začiatku spolupracovali so zahraničím. „Fedor Vico mi ukazoval katalógy autorov zo Sovietskeho zväzu, Bulharska, Poľska. Hovorili sme si, že čím tvrdší je režim, tým je humor adresnejší. Jeho podtext bol údernejší a presnejší ako akademické úvahy. Bol ako chirurg, ktorý musí s absolútnou presnosťou rozrezať organizmus, ak chce odstrániť príčinu choroby. Ale aj diváci boli vtedy vycvičení lepšie na čítanie medzi riadkami.“ Poliaci si vtedy nebrali žiadne servítky, tam to išlo na plné pecky. U nás však každá výstava prechádzala schvaľovacím procesom. „Súduhovia niekedy

som

povedali, že toto nie,“ spomína Peter Rázus.

Kýchanie mozgu funguje ako súčasť aktivít občianskeho združenia. „Teraz nás chcú zaradiť k zahraničným agentom, čo by bolo dobré, lebo keby zahraničie vedelo, že v nás má svojich

„Čím tvrdší je režim, tým je humor adresnejší.“

↑ Ilustrácia Olexy Kustovsky
↙ Ilustrácia Oleg Gutsol

agentov, tak by sme mohli byť štedrejšie platení,“ konštatuje Peter Rázus.

Myslí si, že v 90. rokoch začal humor devalvovať. „Trpíme bulvarizáciou kultúry, niektorí sa na nej dokonca aktívne spolupodieľajú. V humoristických televíznych reláciách sa najviac smeje moderátor a hlavný protagonista, aby ostatných upozornili, že je to vtipné.“ Preto začali v Kýchaní mozgu organizovať aj súťaže. Prvá mala tému Ideál a idealizmus. Prišlo tisíc prác od päťsto autorov z celého sveta. Medzi nimi mnohí kultoví. Prekvapil napríklad Irán. „Doteraz máme odtiaľ veľa dobrých autorov. Možno to vychádza zo situácie, v akej tam žijú. Kde je utrpenie, sú aj dobrí autori. Keď sa nemôžu vyjadrovať priamo, tak používajú symboliku kresby. Sú odvážnejší a provokatívnejší ako autori u nás. Tu je politický humor reprezentovaný dvomi-tromi autormi, ktorí sa neboja, majú názor a prezentujú ho.“

Problém je, že kvalitný kreslený humor u nás takmer nikto neuverejňuje. Existujú internetové časopisy – Fedor Vico vydáva Bumerang a Milan Kupecký Humorikon. Títo páni však

majú už okolo osemdesiat rokov. V okruhu známych Petra Rázusa sa kreslenému humoru venujú prevažne sedemdesiatnici. V zahraničí je situácia podobná. Napríklad celá Škandinávia má nedostatok autorov. Nóri sami nekreslia, kreslenému humoru sa venujú imigranti z Bangladéša či Sýrie.

PROTI ČOMU PROTESTOVAŤ? Petrovi prešli cez ruky stovky autorov, tisíce vtipov. Nájde sa ešte nejaký, ktorý ho prekvapí, rozosmeje? „Keď Fedor Vico zadá tému pivo, tak kresbami Sochy slobody, držiacej krígel, by mohol vydláždiť výstavu z Bratislavy do Košíc... Preto vyhlasujeme tematické súťaže ako brainwashing, salto mortale, korupcia, antihybrid. Nad týmito témami sa autori musia zamyslieť.“

Pred niekoľkými rokmi boli námetom svetových kresličov Putin, Trump, Merkelová, Johnson, Macron. Servítku si v žiadnom prípade nebrali. Nemali strach z postihu. „Dnes sa však už prejavuje fenomén autocenzúry,“ pozoruje Peter. „A u mladých chýba názor. Nevedia, proti čomu by mali protestovať. Proti komercializácii kultúry? Marketingovým aktivitám nadnárodných firiem? Konzumnej spoločnosti?“

Inak sa však ľudia na celom svete vraj smejú zhruba na tom istom. Lenže dnes treba mnohým divákovi vysvetlovať, že toto nie je priamočiara kultúra. Aký humor, keď sa nerehocem – čudujú sa niektorí. Divák musí byť podľa

ЩЕ ПОЖЕЧКУ ЗА МАМУ

↑ Ilustrácia Maksym Palenko
← Ilustrácia Elena Ospina

„U mladých chýba názor. Nevedia, proti čomu by mali protestovať.“

Petra pripravený, kultivovaný, mať kultúrny a intelektuálny rozhľad. Inak nad tým iba mávne rukou.

V ukrajinskej Poltave prišlo na vernisáž Kýchania mozgu tristo ľudí a v Egypte ich bolo na medzinárodnej výstave dokonca tisíc. Na výstavu v Múzeu kresleného humoru v Izraeli sa čaká dva roky. Slušnú návštevnosť má Európske centrum kresleného humoru v Belgicku. Na Slovensku však projekt Kýchanie mozgu vystavuje v mikropriestoroch. Kaviarničky, centra nezávislej kultúry. Našťastie podchytili dve prešovské nákupné centrá. Tam sa okolo kresieb premelú tisícky ľudí. Peter zvykne ich marketingovým oddeleniam zo žartu hovoriť: „Vidíte, máte šťastie, ľudia si prídu

pozrieť našu výstavu a potom si už aj u vás niečo kúpia.“

PROVOKÁCIA VOČI LAHOSTAJNOSTI Za inovatívny počin považuje päťročný projekt zameraný na hybridné hrozby a manipuláciu verejnej mienky, ktorý robili v spolupráci s Úradom vlády a Národným bezpečnostným úradom. Na konferencii Globsec vtedy odznelo, že aj o týchto témach treba komunikovať s humorom. Projekt bol z veľkej časti zameraný na študentov a okrem výstav im prednášali odborníci z našich aj zahraničných bezpečnostných štruktúr.

No všeobecne je Peter smutný z úpadku humoru. „Pustíte si večer telku a smejete sa, ojoj! Lenže diváci sa smejú, lebo niekto vybuchne, niekto je tučný, iný chudý, ďalší hlúpy. Chýba hĺbka a poetika Laurela a Hardyho, Suchého a Šlitra, Lasicu a Satinského.“

Peter si pritom spomína na francúzsky seriál Haló, haló, v ktorom si počas celonárodnej polemiky o období nemeckej okupácie dokázali robiť jemne žarty aj z kolaborácie, fašizmu a odboja. „To, čo momentálne prežívame kvôli bulvarizácii kultúry u nás, je strata historickej pamäti na popravy v 50. rokoch, na rok 1968, normalizáciu a vybavovanie si účtov so všetkými, ktorí boli proti, a do istej miery aj na rok 1989,“ myslí si. „Staré slovenské porekadlo znie: daj ma, Bože, kde len chceš, len ma ticho polož. Kýchanie mozgu je provokácia voči ľahostajnosti, servilite, názoru, že nič sa nedá zmeniť. Myslím, teda som – kýcham,

„Iránski autori sú odvážnejší a provokatívnejší ako autori u nás. Možno to vychádza zo situácie, v akej tam žijú. Kde je utrpenie, tam sú aj dobrí autori, ktorí sa nemôžu vyjadrovať priamo.“

teda som. Rozmýšľam a konám. Naše výstavy sú o konaní. Môžeme si povedať, že to nemá význam. Organizovať výstavy, chodiť na festivaly. Že to aj tak nikoho nezaujíma. Viem, že keď jeden z našej seniorskej trojky, ja, Ľubo Gaston Štávorský a Laco Kišelák, kopne do vrtule, tak kýchanie skončí. Nemáme nasledovníkov. Ale stále v tom vidíme zmysel. Nesmieme prepadnúť letargii a uzatvárať sa do bublín. Tak totiž vzniká občianska ľahostajnosť a stagnácia.“●

↑ Ilustrácia Marcin Bondarowicz
← Ilustrácia Angel Boligan

POHÁDAME SA ZA VÁS!

Text Dagmar Gurová

Foto Tomáš Thurzo

Tak znie heslo ich šou. Komici Simona First a Joe Trendy sú manželia a spolu robia podcast o vzťahoch. Humor môže byť podľa nich lepidlom, ktoré všetko drží pokope.

Pre dobrý vzťah je dôležité, aby ľudia spolu vychádzali, cítili sa bezpečne, pre druhého mali pochopenie aj čas, myslia si Simona First a Joe Trendy (Teodor First). Na radosti a peripetie spolužitia sa pozerajú s vtipom, nadhľadom a primerane vážne. Hovoria, že sa často inšpirujú vlastným vzťahom. Pýtali sme sa ich, ako dôležitý je humor v ich partnerstve. Či možno žiť s niekým, kto toho druhého nevie rozosmiať, a či spolu vedia vtipkovať ľudia, ktorí už nedokážu spoločne žiť.

Vraj ste sa presmiali do manželstva. Je humor pre vás dôležitou, ak nie jednou z najdôležitejších podmienok dobrého vzťahu?

JOE TRENDY Nie najdôležitejšou. Je veľa malých vecí, ktoré by spolu mali šliapať, a potom vzťah funguje.

SIMONA FIRST Povedala by som, že humor je lepidlo tých malých vecí, ktoré by mali fungovať. Je veľmi dôležitý ako spojovateľ aj v ťažkých chvíľach. Tiež sa pohádame, vieme kričať. Od vzťahov iných ľudí sa ten náš nelíši možno v niečom inom, iba v tom, že keď už je príliš zle, vieme povedať

niečo smiešne. Zasmiať sa a zrazu odťažiť celú situáciu. Humor pre nás často funguje ako záchranné lano.

Je možné zaľúbiť sa do niekoho práve pre jeho zmysel pre humor a tolerovať mu nedostatky, ktoré by ste nezniesli, keby vás nedokázal rozosmiať?

SF Áno.

JT Ja som toho živým dôkazom. Keďže mám zmysel pre humor, Simonka je so mnou a akceptuje moje nedostatky, ktoré, samozrejme, ja nevidím. Ona ich zase vidí do detailov.

SF Musím si vždy zobrať mikroskop, aby som tam našla nedostatky.

JT Také atómové nedostatky.

SF Určite sa to dá. S obľubou hovorím, že náš vzťah sa začal tým, že Teo ma rozosmial a na druhý deň som zistila, že spolu bývame.

Môže fungovať dlhodobý vzťah bez humoru?

SF Určite môže, a veľmi dlho, pokiaľ si ľudia zakladajú na niečom inom. Ale s humorom je to oveľa jednoduchšie, ľahšie a láskyplnejšie.

JT Bolo by veľmi zaujímavé, keby sa niekto rozišiel preto, že ten druhý má iný zmysel pre humor alebo ma nevie rozosmiať. My tiež občas máme iný zmysel pre humor.

SF Áno, ale myslím si, že základom úspešného vzťahu je, že sa ten druhý smeje aspoň na твоjich vtipoch. A to by nemalo byť nútené. Je dobré, keď je tam trochu podobný humor.

JT Ja sa napríklad veľmi rád smejem na svojich vtipoch, takže sa nemôžem sám so sebou rozísť.

„Možno sú takí, ktorí si nevedia zo seba urobiť srandu, berú sa príliš vážne, ale určite existuje niečo, čo ich rozosmeje.“

Existujú podľa vás ľudia, ktorí nemajú zmysel pre humor, berú seba aj život príliš vážne?

JT Neviem si predstaviť, či takí ľudia existujú. Podľa mňa má každý človek zmysel pre humor. Každého dokáže rozosmiať niečo iné a on ani nemôže za to, čo to je. Možno sú takí, ktorí si nevedia zo seba urobiť srandu, berú sa príliš vážne, ale určite existuje niečo, čo ich rozosmeje. Aj keď možno iba to, že ktosi spadne.

SF Myslím si, že existujú ľudia, ktorí sa obaľujú do takej škripiny. Niektorých dokonca baví trápiť sa. Do istej miery to chápem. Rozumiem tomu, že smútok aj hnev môžu byť veľmi podmanivými emóciami, ale nebrať sa úplne vážne a vedieť sa zasmiať aj sám na sebe veľmi uľahčuje život.

Do akej miery ešte môžete vtipkovať, keď sa ten druhý nemá práve najlepšie? Čo je už neprípustné?

JT Určite sú situácie, kedy človek vyhodnotí, že teraz by som mal povedať skôr niečo múdre ako vtipné.

SF Napríklad na pohreboch, to je taká naša hranica.

JT Áno, to je celkom dobrá hranica. Je to individuálne, ale myslím si, že vždy sa dá všetko zachrániť smiechom.

SF Mať vzťah je ako chodiť po lane. Dá sa to naučiť, aj keď to vyzerá úplne neuveriteľne. Sú chvíle, kedy máš pocit, že stále iba padáš, ale to lano si omakáš a zrazu po ňom dokážeš prejsť. Vtedy už vieš, kedy môžeš použiť humor a kedy človeka len objať, pobožkať a povedať mu, že si pre neho oporou.

Rozosmievaním sa živíte. Chce sa vám vtipkovať aj doma? Je nutné zažívať nudné momenty na to, aby sa potom dalo spoločne smiať?

JT Mne sa chce vtipkovať nonstop. Vidím dvoch ľudí a vidím publikum. Trénujem nonstop a chcem rozosmievať druhých. Niekedy mi Simonka vyčíta, že neviem byť úplne seriózny, ale je to taká moja zbraň.

SF Samozrejme, máme aj nudné momenty, veci, ktoré sa musia stihnúť. Máme veľmi veľa práce a často sa pristihneme pri tom, čo sa podľa mňa stáva aj iným ľudom vo vzťahu – že sa skoro nonstop rozprávame o práci alebo čo treba kúpiť, zariadiť. Vtedy sa snažíme takto si uniknúť. Každý vzťah by mal mať nejaké svoje miesto, kde sa dokáže o seba postarať. Pre nás je to určite smiech. Chvíle, keď sa do plaču rozosmejeme na situácii, ktorá je vtipná iba nám. To niečo, čo sa z toho otravného a nudného štandardu, normálu, vymyká. Niečo výnimočné, čo máš len s tým človekom.

Používate vtip ako vzájomné zrkadlo, keď chcete láskavým spôsobom pomôcť druhému napríklad získať nadhľad v situácii, do ktorej sa príliš zaangažoval?

SF Nie. To si hovoríme na rovinu.

JT Aj to je základ vzťahu, hovoriť veci na rovinu, samozrejme so štipkou citlivosti.

SF Je to aj základ vzťahu komikov. Predtým, ako sme spolu začali chodiť, boli sme kolegovia – komici. V spoločnosti komikov sa veci hovoria na veľmi tvrdú rovinu. Bežný smrteľník by to asi nie vždy zvládol. To sme si preniesli aj do vzťahu. Občas niečo musí takpovediac vyhniť, ale veľa vecí si povieme priamo aj kriticky.

Podarilo sa vám napáliť toho druhého, keď ste s vážnou tvárou niečo tvrdili a naletel*a?

JT Dá sa to, ale už sme z tohto typu vtipov možno aj vyrástli. Občas sa to deje, ale neberiem to ako najlepšie vtipy, ktoré viem ponúknuť v domácnosti.

SF Poviem úprimne, že Tejko to robí pomerne často. On si možno nevybavuje tieto spomienky, ale mne sa hlboko zapisujú do nervových zakončení. Väčšinou je to v situácii, keď sa ho napríklad opýtam, či zamkol. Už sme niekde preč a on povie, že nechal kľúče v zámke. Vystraší ma, ťahá to dobré dve-tri minúty, kedy si premieľam pred očami všetky najhoršie scenáre, a potom sa usmeje. Vtedy som na hranici nervového kolapsu.

Ako sa vám robí humor v posledných rokoch, keď sa valí jedna ťažoba za druhou od pandémie cez vojnu a vyhrotené nálady v spoločnosti? Platí, že čím je horšie, tým viac sa človek túži smiať? Čosi ako obranný mechanizmus, a zároveň možno aj prejav vzdoru, odporu proti tomu zlému, čo sa deje?

JT Nežijeme úplne najlepšie obdobie ako ľudstvo.

SF Ani ako Slováci.

JT Paradoxne sa mi humor robí čoraz lepšie, bez ohľadu na to, aká je nálada v spoločnosti. Nachádzam ho takmer všade. Ale to je aj tým, že som starší, a tým vyzretejší, vypísanejší, skúsenejší komik.

SF Ja sa cítim dosť zasiahnutá spoločenskou situáciou, vecami, ktoré sa okolo nás dejú. Okrem toho, že sa vyjadrujem na sociálnych sieťach, jedine pomocou humoru dostávam možnosť vytvárať nejaký spôsob katarzie. Tak ako to v ťažkých rokoch robilo veľa komikov pred nami – či to boli Werich a Voskovec, alebo naši Lasica a Satinský. Oni sú večné vzory toho, že sa treba vyjadriť a cez umenie komunikovať, čo si myslíme. Pre ľudí to naozaj môže mať ozdravný efekt. Cez smiech si môžu uvedomiť, že nie je všetko tak, ako sa zdá na prvý pohľad. Verím, že naďalej budeme mať možnosť robiť slobodné umenie. A keď nie, tak sa budeme snažiť ešte viac.

JT Ľudia sa potrebujú smiať, aj keď je zle.

Spolu robíte šou o vzťahoch, čo vás inšpiruje?

SF Vzťahy. Hlavne nás inšpiruje náš vzťah. Heslo našej šou znie: Pohádame sa za vás. A my to robíme naozaj. Túto prácu si nosíme domov. Snažíme sa pravidelne pohádať ráno, na obed, večer, a potom to rozoberať v našej šou Vzťahy, s. r. o. Veľmi sa tešíme, lebo ženy nám často hovoria, že je to jediný podcast, ktorý je ochotný s nimi počúvať chlap. Je to veľmi nežne psychologické a vzťahové, ale muži sú tam zastúpení, a v tom je to pre nich špeciálne.

Čo sa vtipkovaním nedá vo vzťahu zachrániť?

SF Všetličo.

JT Nevera.

„Určite sú situácie, kedy človek vyhodnotí, že teraz by som mal povedať skôr niečo múdre ako vtipné. Napríklad na pohreboch, to je taká naša hranica.“

SF Ako by si zachránil neveru?

JT Počul som tam dobrý vtip. Nie, veľa vecí sa nedá vtipkovaním vo vzťahu zachrániť. Keď niekto povie, že náš vzťah je jeden veľký vtip, vtedy sa to nedá zachrániť.

SF Nie je to vždy sranda. Ako dospelí ľudia si to veľmi dobre uvedomujeme a o vzťah sa staráme aj inými spôsobmi ako vtipkovaním.

Môžu sa spolu smiať ľudia, ktorí sa prestali mať radi? A keď sa už spolu smiať dokážu, je to znak, že opäť vedia vychádzať?

JT To je presne to, že vzťah nie je len o spoločnom zmysle pre humor. Musí tam byť strašne veľa iných vecí, ktoré potrebujú fungovať. A možno aj keď sa vytratia, humor medzi dvomi ľuďmi môže stále ostať. Môže to byť dobrá cesta: Aj keď sme sa rozišli, ostali sme dobrí priatelia.

SF Takto si to neviem dobre predstaviť a myslím si, že nikto by nemal cítiť výčitky za to, že nie s každým sa dokáže zasmiať. O tom, či to ide, rozhoduje veľa faktorov. Musíte byť spoločne napojení. O to viac si vážime, keď vystupujeme

pre stovky ľudí a v tej chvíli sa spolu s nami smejú. Uvedomujeme si, že sme všetci napojení, a to je úžasné.

Čo je podľa vás zásadné, aby mal vzťah budúcnosť?

JT Zásadné je, aby tí ľudia spolu vychádzali, aby sa navzájom chápali, aby boli zároveň najlepší kamaráti a možno sa snažili aj sami zlepšovať. Ako hovoril Kobe Bryant: Byť tou najlepšou verziou seba samého, tým pádom aj pre toho druhého. A je to určite o vzájomnom rešpekte, tolerovaní. Nikto z nás nie je dokonalý. Simonka často hovorí, že ja mám veľa nedostatkov, našťastie dostatky prevyšujú.

SF Každý tvoj nedostatok je vyvážený ďalšími troma skvelými vecami. Podľa mňa je pre vzťah veľmi dôležité, aby každý z partnerov mal pocit, že ten druhý mu chce venovať čas a dôležitosť. V tejto dobe, keď sa stále niekam náhlime, je veľmi dôležité cítiť, že ten druhý sa niekedy za vami ponáhľa. Že sa chce s vami porozprávať a je ochotný zrušiť niečo iné, aby ten čas venoval vám.●

VŠETKO JE TÉMA

Text Jana Čavojská

Foto Tomáš Benedikovič

Bojím sa len toho, že sa publikum nezasmeje, hovorí stand-up komik Matej Adámy, ktorý si pri tvorbe humoru nekladie žiadne medze.

čokoľvek, prvá nefiltrovaná myšlienka, je základ. A ďalej je to rovnaké, ako Zdeněk Svěrák hovoril o poviedkach. Nájdeš na zemi kôstku a musíš okolo nej urobiť dužinu. Kôstka je v tomto prípade nápad a dužina je práca autora s nápadom, až sa z toho stane, dúfajme, kus dobrého ovocia.“

Jeden z našich najdrsnejších stand-up komikov s najčernejším humorom, známy zo Silných rečí či satirickej politickej šou Kuloár, si neváha robiť neko-rektné žarty z politikov, menšín, cirkví či hendikepovaných. Ako sa volá naj-obľúbenejšia sexuálna politika vedenia Katolíckej cirkvi? Prečo pôrodnicu v Kráľovskom Chlmcu nielenže zrušiť, ale zapáliť? Ako si uctiť človeka, ktorého najväčším životným úspechom je sex s Lindou Nývtovou? „Nekladiem si žiadne medze. Vnútorne, takzvaný komikov hlas, nech už to znamená

Matej Adámy hovorí, že jeho vtipy nemusia vyznieť spontánne, ale musia byť dobré. Preto nad svojim humorom denno-denne rozmýšľa a vystúpenia si dôkladne pripravuje. No ak mu niečo napadne v aute cestou na predstavenie, neváha to použiť. Veď sú to vždy diváci, kto dáva finálne vysvedčenie. „Pred pár rokmi sa dve slečny nahlas pri stole pohoršovali, keď som hovoril o kauze vzhľadu prezidentkinej dcéry. Povedal som publiku, že ak nie je záujem, nemusím pokračovať. Nebol, a tak som odišiel.“

Vraj neexistuje téma, z ktorej by sa žarty robiť nemali. „Môj obľúbený komik Marc Maron hovorí, že aj medzi väzňami v koncentračných táboroch museli byť vtipní ľudia. Myslím, že je veľmi málo situácií, v ktorých by humor nepomohol. Okrem niečoho tak extrémneho, ako keď vás niekto, povedzme, mučí a po dvoch hodinách si dá prestávku a povie vám pár vtipov, bude mať humor svoje miesto.“

Humor sleduje Matej Adámy na pravidelnej báze. Máločo ho už prekvapí. Nedávno to bol napríklad Brian Simpson na Netflixe. Predtým o ňom netušil, no každá jeho pointa bola nečakaná. K Matejovým stáliciam patria okrem Marona Kyle Kinane a John Stewart.

Stand-up vznikol v Spojených štátoch amerických na prelome 19. a 20. storočia. Dominantným spôsobom zábavy boli predstavenia rôznych žonglérskech, tanečných a speváckych čísiel. Taký večer potreboval aj moderátora. Ten mal ľudí medzi jednotlivými vystúpeniami zabaviť. Najprv išlo o takzvaný slapstick, humor založený na stereotypoch. Až neskôr prešli rozprávači od vtipov o manželkách, svokrách a opitých kamarátoch k vtipom o aktuálnom dianí či politike. „A potom je otázka, ako s tým naložiť“, myslí si Matej Adámy. „Či to bude predvídateľné, nezaujímavé a derivatívne a môžete to zahodiť, alebo si počkáte na nápad, ktorý stojí za to.“

Každý humor sa vraj niekoho dotkne. „Neprídeme na javisko s tým, že niečo je super, v tom veľa srandy nenájdete. A že nejaký vtip niekoho zasiahne viac ako iných? S tým už nič nenarobíme. Patrí to ku komikovmu remeslu.“●

Kúzelná

Vysokoškolský učiteľ Zbyněk Kubáček verí, že ak študentov zaujme, ochotnejšie sa pustia aj do ťažkých úloh.

Text Dagmar Gurová

Foto Mária Múhl

matematika

Predstavte si, že ste na rodičovskom združení. Učiteľka napíše na tabuľu príklad, ktorý s deťmi preberá, a spýta sa, či tomu rozumiete. Možno vám je riešenie hneď jasné alebo so záujmom premýšľate, ako by sa úloha dala zvládnuť. Možno však patríte k tým, a býva ich väčšina, ktorí netušia, o čo ide. V lepšom prípade si spomínate, že na to bol akýsi vzorec, ktorý si buď nevybavujete, alebo si nie ste istí, ako ho použiť.

„Keď niečo len dosadzujete do vzorca, ale neviete, prečo to robíte práve takto, pôsobí to ako kúzelníctvo. Až keď tomu rozumiete, vidíte, aké je to pekné,“ hovorí Zbyněk Kubáček, ktorý vedie Katedru matematickej analýzy a numerickej matematiky na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského.

Mnohí dospelí priznávajú, že v súvislosti s matematikou pociťujú neistotu. „Znamená to, že ich matematiku neučili dobre,“ myslí si Zbyněk Kubáček. Podľa niektorých by mala byť matematika jedným z náročnejších predmetov, ktorý deti naučí zaťat zuby a robiť aj čosi nepríjemné. Vraj ich to pripraví na prekonávanie životných prekážok. „Keď robíte niečo s nechuťou a z donútenia, nefunguje to,“ vysvetľuje Zbyněk Kubáček. „Ak to robíte so záujmom, je oveľa väčšia nádej, že

vám to niečo dá. Od istého okamihu to v matematike začne byť ťažké. Vtedy to študentov musí aspoň trochu baviť.“ Matematika má čím zaujať. Dosvedčuje to úspešnosť videí zo Zbyňkových prednášok. Na YouTube presiahli 2 milióny pozretí. Často ju približuje cez príbehy z histórie. „Chémia, fyzika a matika, ktoré som zažil na strednej škole, boli odo-sobnené. Nehovorili nám, že ľudí niečo trápilo a tento chla-pík v 15. storočí objavil, ako im pomôcť.“

História matematiky nám pomáha uvedomiť si, ako matematici na niečo prišli, prečo a ako to riešili, aké problémy mohli vzniknúť. Prednáška Ako zomiera matematik je jednou z tých, ktoré pobavia i laikov. Dozviete sa napríklad, čím starogrécky matematik Hipposos z Metapontu pokazil náladu Pytagorejcom alebo podľa čoho rímsky rečník Cicero objavil stratený náhrobok Archimeda. Možno vás to zaujme natoľko, že budete chcieť vedieť viac.

Zbyněk Kubáček je presvedčený, že odľahčenie smiechom je jednou z dobrých ingrediencií. „Keby som dnes videl seba, ako som učil kedysi, zavrhol by som sa,“ hovorí.

V úvode jednej zo svojich najviac sledovaných prednášok – Matematická analýza 1, pozýva študentov na konzultácie. Dnes by sa nikto nemal zdráhať opýtať sa na to, čomu nerozumie. Chyby sú prirodzená súčasť učenia. Niekedy by sme to radšej zahovorili, ako priznali, že sme sa zmýlili. Zbyňkovi Kubáčkovi v súvislosti s chybami napadá skromnosť. „Strašne by som sa hanbil, keby som mal tendenciu tváriť sa, že sa považujem za dobrého učiteľa,“ hovorí. „Našťastie najvyššia matematická bytosť na mňa vždy pošle trestajúci prst. To, že niekto niečo nevie, neznamená, že je menejcenný.“●

Tisíc a jeden vtip

Text Juraj Červenka

Ilustrácie Karolína Uherčíková

Hovorí sa, že profesionálny humorista doma nevtipkuje. O Jánovi L. Kalinovi to neplatilo. Hoci jeho osud bol často pohnutý a smutný, dal dokopy asi najznámejšiu slovenskú knihu humoru.

Kniha Tisíc a jeden vtip s podtitulom Učebnica v-tipológie a žartizmu sa pred pár rokmi dočkala už svojho tretieho prepracovaného vydania. To prvé s nápadným žltým obalom dostalo Kalinu po politickom procese počas normalizácie na rok do väzenia. Vtedajší stranícki funkcionári totiž pokladali jeho záľubu v zhromažďovaní vtipov, najmä tých politických, dvojzmyselných a výstižných, za poburovanie. „Pre spisovateľskú inšpiráciu to nebolo na zahodenie,“ zapísal si v tom čase sám postihnutý. A to sa tie najtvrdšie texty na strany knihy po konzultácii s vydavateľom ani nedostali.

Tisíc a jeden vtip vyvolal na Slovensku vo svojej dobe, krátko po invázii vojsk Varšavskej zmluvy, priam ošiaľ. Kým ho stihli zakázať, predalo sa vraj 25 000 exemplárov. V tejto hrubej zbierke, skoncipovanej iba

vďaka širokému prehľadu autora, sa nachádzali vtipy nevinné i poriadne ostré. Ako si koncom 60. rokov vysvetliť žart o tchorovi, ktorý k vám príde domov, prinesie iba smrad a síce hovorí o poriadku, no nie a nie odísť? Vyše päťstostranový výtvor „titulovaného doktora humoris causa“ patril takmer dve desaťročia ku klenotom slovenských domácich knižníc. Pre mnohých

predstavoval osobnú revoltu a malé sprisahanie. Knihy tajne kolovali z domácnosti do domácnosti. Druhé vydanie uzrelo svetlo sveta v roku 1991, spomínané tretie obsahuje aj žarty z čias normalizácie, ktoré Kalina vydal v roku 1980 už v nemeckom exile. Aj po prepustení z väzenia režim Kalinu a jeho rodinu šikanoval, požiadali preto o vysťahovanie. Žiaľ, už v roku 1981 známy milovník humoru v Mníchove zomrel.

Z BYTU KABARET

Láska k humoru a literárnej tvorbe vyšla Kalinu poriadne draho a spoznal vďaka nej pohľad na svet spoza mreží. Predtým mu však zachránila život. Vlastným menom sa totiž volal Ladislav Schwarz. Syn fotografa prežil ranú mladosť v Prešove a počas druhej svetovej vojny sa pre svoj židovský

– Prečo chodia v Albánsku policajti v trojici?
– Lebo jeden vie čítať, druhý píše a tretí dáva pozor na tých dvoch podozrivých intelektuálov.

pôvod musel skrývať. „Našťastie už vtedy pracoval pre bratislavský rozhlas, kde našiel bezpečnú pôdu, a písal pod rôznymi pseudonymami. Obetaví kolegovia dokonca svojho obľúbeného spolupracovníka aj skrývali,“ hovorí redaktor a historik Slovenského rozhlasu Martin Jurčo. A to si talentovaný mladý muž skutočne koledoval, veď bol tri roky členom ilegálnej Komunistickej strany.

Martin Jurčo zozbieral nejednu spomienku z rozhlasového archívu. Vďaka nim vieme, že Kalina sršal dobrou náladou aj v súkromí, že humor patril k jeho každodennosti a nebral ho na ľahkú váhu. Ako dlhoročný kabaretiér bol hrdý aj na toto remeslo. „Dnes vystupujú v kabarete samostatne vystupujúci rozprávači. V obyčajnom civilnom obleku sa postavia na holé pódium, aby silou myšlienok, čarom osobnosti a mágiou svojho komického umenia zviedli dvojhodinový nerovný súboj s masou divákov,“ hovoril Kalina

koncom 60. rokov v rozhlasovom seriáli Svet kabaretu. Inokedy éter poskytol možnosť vyjadriť sa jeho manželke. Pani Agneša v 90. rokoch spomínala, ako si Ján Kalina lepil doma na stenu humoristické výstrižky, ktoré pokladal za obzvlášť kvalitné a hodné uchovania. „Nerob mi z bytu kabaret,“ napomínala často manžela pani Agneša. Keď mali hostí, Kalina pre nich chystal program, rád rozprával vtipy, zakladal si na úrovni prednesu. Najviac neznášal, keď niekto predčasne vyzradil pointu.

TERČOM SÚ VŠETCI

Kalina patril k veľmi plodným autorom. Hoci v Prahe vyštudoval právo, už pred vojnou pracoval na Barrandove ako asistent réžie. Jeho talent sa potom naplno prejavil po roku 1945. V Bratislave pracoval pre kabaret Tatra revue i Novú scénu, zakladal Katedru dramaturgie na VŠMU. Písanie patrilo k jeho veľkým vášňam. Tragické osudy tisícov obyvateľov Slovenska i európske prostredie zamorené diktáturami videl ako zdroje námetov. Rozpad Československa a vznik Slovenského štátu svojším spôsobom komentoval v knihe Usmievavé Slovensko. V diele

Zavinili to židia a bicyklisti zase vedľa seba kladie dva nezlučiteľné svety v medzivojnovom Československu i počas vojny – miesta, kde sa udržiavali staré židovské tradície a prostredie, kde plánovali konečné riešenie židovskej otázky. Spomedzi jeho knižných publikácií však absolútne výslnie patrí dielu Tisíc a jeden vtip.

Autor svoju zbierku vtipov tematicky rozdelil a čo mu slúži ku cti, bol nanajvýš spravodlivý. Lepšie povedané, nešetril nikoho. Ani mešťanov, ani dedinčanov. Ani východniarov, ani obyvateľov Záhoria. V jeho svete mohol byť terčom zábavy robotník aj lekár, Slovák aj Maďar, katolík aj žid. A tiež

- Viete, že národný výbor urýchlil prideľovanie bytov?
- Nevravte!
- Fakt. Kým som bol v kine, prideľili môj byt niekomu inému.

komunista. Aké absurdné sa mu zdali niektoré transparenty na prvomájových oslavách či nápisy v areáloch družstiev: „Boj o zrna víťazne vybojujeme!“, „Motorizmom rýchlejšie k socializmu!“, „V nedeľu všetci na repu – prvá úloha socializmu!“ Tí pri moci sa však s nimi až príliš stotožňovali.

Kalinova kniha nemusí byť iba zbierkou vtipov. Môže byť i netradičnou formou učebnice dejepisu či zemepisu. Autor ako zberateľ cudzojazyčných antológií humoru čerpal aj zo zahraničnej literatúry. Nie je náhoda, že pomerne veľa vtipov pochádza z prostredia Blízkeho východu. Koncom 60. rokov svet veľmi citlivo

sledoval konflikt medzi Izraelom a arabskými štátmi. Kalina zameral pozornosť aj na rôzne lokálne fenomény, napríklad príhody dvojice degenerovaných maďarských aristokratov Aristida a Tasila alebo vyhlásenia fiktívneho Rádia Jerevan. Na konci kapitoly pridal aj jeden vraj jediný ozaj jerevanský vtip: „Prečo sú jerevanské vtipy také hlúpe? Lebo ich vymýšľajú v Tbilisi.“

DEŇ, KEĎ SOM SA NESMIAL Skutočnou lahôdkou je však Malý miestopis Slovenska, v ktorom nevynechal vari žiadny región. Humor z Kysúc pochádzal z čias, keď Kysučania cestovali ďaleko za robotou, ten žilinský a považský poukazoval aj na pltnícku tradíciu. Kopaničiari vraj bývali príliš šporovliví, to si určite zaslúžilo zavtipkovať si. A Kútania zase príliš temperamentní, bitiek sa nestránil. Všetko okorenil výrokmi osobností slovenského kultúrneho a spoločenského života – od Štúrovcov po Lasicu a Satinského.

Či vedec, športovec alebo spisovateľ a humorista, vždy k úspechu pomôže, ak sa učíme od najlepších. A Kalina vo svojej najznámejšej knihe netajil, kto boli jeho vzory a koho humor mu vyhovoval. Lovil aj hlboko v histórii, páčilo sa mu vnímanie sveta amerického spisovateľa Marka Twaina či amerického „otca-zakladateľa“ Benjamína Franklina. Twaina súčasníci vnímali ako veľkého znalca irónie, ktorý neváhal žartovať na adresu seba samého a nevyhýbal sa ani rôznym tabu.

- Prečo si vlastne vstúpil do Komunistickej strany?
- Z troch dôvodov...
- Z akých?
- Manželka a dve deti

Občan Bumbajčik prišiel po smrti pred peklo. Našiel tam dve brány: pre kapitalistov a pre komunistov. Kam vojsť? Napokon mu ktosi poradil: – Choď ty len komunistickou bránou. V obidvoch peklách sa síce musí ťažko pracovať, ale v komunistickom raz nie sú klinec, raz nie je prúd, raz mešká zásielka uhlia...

Zajac už roky býval v čistej, voňavej, pekne udržiavanej nore. Raz k nemu nakukol tchor a riekol: – U teba je smrad! – U mňa vôbec nie je smrad, – namietal zajac. – U teba je smrad a ja tu zostanem tak dlho, kým ten smrad neprejde! Tchor býva v zajacovej nore dodnes.

Twainov humor býval často poriadne temný. Kalina to vedel a oceňoval. Ani vtipy o smrti či chorobách nepokladal za neprípustné. No prvých humoristov nachádzal už v antike, v zmysle Aristofanovho výroku: „Deň, keď som sa nezasmial, pokladám za stratený.“

K jeho zvláštnym obľúbencom patrili Karel Poláček, spisovateľ, ktorého Muži v ofsajde, nadčasový humoristický román o mentalite futbalového fanúšika z medzivojnového obdobia patrí ku klenotom českej literatúry 20. storočia. Veď knižku obdivoval aj Karel Čapek. Hlavný hrdina, fanúšik futbalového klubu Viktoria Žižkov Eman Habásko mladší, patrili k typickým predstaviteľom proletariátu starej Prahy. Určite to nebola náhoda. Poláček totiž tvrdil, že nositeľmi humoru boli najmä chudobní proletári. „Vrchnosť máva zachmúrenú tvár. Humor sa rodí v dave,“ vybral Kalina jednu z myšlienok Karla Poláčka. Aj on trpel pre svoj pôvod, žiaľ, toľko šťastia ako Kalina nemal. Pravdepodobne zomrel pár mesiacov pred skončením druhej svetovej vojny v koncentračnom tábore v Gliwiciach.●

V newyorskom metre sedí černocho a číta židovské noviny. Kohn ho osloví: – Počujte, nestačí vám, že ste černocho?

ZLATÁ ÉRA ČIERNEHO HUMORU

Text Juraj Červenka
Foto wikipedia.org

↑ Prvá svetová vojna pripravila Európu prakticky o celú jednu generáciu. Aké absurdné... Zákopy boli preto ideálnym miestom na čierny humor.

Zákopy prvej svetovej vojny, koncentračné tábory, väzenia za železnou oponou – všade sa trpelo, zomieralo a žartovalo. Ako sa vtipkovalo v najtemnejších časoch 20. storočia?

Americký historik Paul Fussel, autor oceňovanej knihy Prvá svetová vojna a moderná pamäť, to pomenoval veľmi výstižne. Ak by sme mali charakterizovať roky 1914–1918, bolo to obdobie dovtedy nebývalého zabíjania a tiež zlatá éra čierneho humoru. Veď už iba fakt, že milióny mužov, otcov rodín, mladíkov v najlepších rokoch hynulo pre pár bezvýznamných aristokratov, znel absurdne. Kto bol ten František Ferdinand, ktorého zabili niekde na Balkáne? Videl vôbec niekto niekedy fotku toho muža, pre ktorého sa vojna rozpútala? Z historického hľadiska síce nešlo o najpresnejšiu interpretáciu, no tieto názory medzi vojakmi kolovali a naznačujú ich myšlienkové pochody.

DVA MESIACE V DACHAU

Na všadeprítomnú smrť vojaci často reagovali pohrdaním ňou. Vybujujúci granátom dávali žartovné mená, v čase najväčších bitiek vznikali posmešné piesne. Briti dokonca niekedy počas útokov zo zákopov naháňali pred sebou v ťažkej guľometnej paľbe futbalovú loptu. Kým v prvej svetovej vojne proti sebe bojovali vtedajšie mocnosti, v druhej svetovej vojne sa už zápasilo o celkovú budúcnosť ľudského pokolenia. V tých najpochmúrnejších časoch dejín, keď zvrátenosť zbavila milióny prenasledovaných práva na život, humor nezmizol. Jeho temná forma znela aj v koncentračných táboroch.

Potvrďuje to niekoľko svedectiev preživších. K tým najznámejším patria spomienky spisovateľky a maliarky Evy Salier. Rodáčka z nemeckého mesta Koblenz si vybavovala najmä „táborových klaunov“, neustále vtipkujúcich a všetko zľahčujúcich, hoci si veľmi dobre uvedomovali, že ich koniec sa blíži. Raz, keď prišli noví väzni a oholili im hlavy, jeden z nich vraj sucho prehodil, že aspoň holič nevystavil účet... V roku 2000 vypracovali v Izraeli štúdiu, v rámci ktorej vypovedalo 45 preživších. Všetci sa zhodli, že zmysel pre humor bol ich jediným a účinným obranným mechanizmom. Dokonca aj v tak nežičlivom prostredí, akým bolo nacistické Nemecko, vzniklo pár dobových vtipov. Podľa predvojnového „zákona o zrade“ bola aj humorná kritika Hitlera či NSDAP nelegálna. „A tento vtip má akú hodnotu? Dva mesiace v Dachau,“ trefne varoval jeden z nich.

RADŠEJ ŠEPTOM

Ako sa počas druhej svetovej vojny prikláňala vojnová šťastena čoraz viac na stranu spojencov, tak aj bežní Nemci

viac chápali, že ich krajina nebude patriť k víťazom. Najmä v rokoch 1944 a 1945 sa medzi obyvateľmi Nemecka začal šíriť takzvaný šepkaný humor, vtipy, ktoré si všimali čoraz neutešenejšiu každodennú realitu. Ľudia ich poznali, nikto ich však radšej nehovoril nahlas. Niektoré boli o Hitlerovi, iné o spojeneckých náletoch, keď britské či americké lietadlá nemili nemecké mestá na ruiny. A niektoré o oboch. „Muž z Essenu hovorí, že posledné bombardovanie bolo také vážne, že okenné tabule vypadávali ešte päť hodín po nálete. Muž z Berlína kontruje – to je nič! U nás lietali z okien obrázky fűhrera ešte 14 dní,“ šepkali si ľudia na zbúraniskách. V roku 1945 muselo byť aj tomu najnechápavejšiemu obyvateľovi Nemecka jasné, že Hitlerove sľuby o „tisícročnej ríši“ boli výplody mysle blázna. „Ako ten čas letí. Ani sme sa nenazdali a tých tisíc rokov je fuč,“ smiali sa Nemci cez slzy.

„Viete, ako zdvojnásobiť hodnotu Trabantu? Natankujte mu plnú nádrž.“

Hitler však nebol jediný do seba a svojich princípov zahľadený šialenec. Podozrievavý Stalin mu bol vyrovnaným konkurentom. Veď ako sa hovorilo v jednom vtipe z moskovského prostredia: „Čo si mohol želať nešťastník, ktorý zachránil topiaceho sa Stalina? Aby sa to len nikto nikdy nedozvedel.“ Podľa britského autora Jonathana Waterlowa vydali v roku 1935 v Sovietskom zväze zvláštnu smernicu o opatreniach proti politickým vtipom.

↓ V Sovietskom zväze obyvateľov „krmili“ rôznymi príbehmi o ľuďoch, najmä roľníkoch, ktorí žiadali Lenina o radu. Vladimir Iljič vraj vedel vo všetkom poradiť... V týchto naivných mýtoch našli inšpiráciu ľudoví rozprávači a vtipkári.

„Vtipy z čias komunizmu mali viac osobný, politický aj historický význam než politické vtipy z demokratických krajín. Ľudia pri ich rozprávaní a šírení podstupovali veľké riziko, hrozili im deportácie. Vtipy boli o dôvere, spolupatričnosti, snahe zachovať si istý stupeň nezávislosti,“ vysvetľuje britský sociológ Christie Davies, autor štúdie Humor a protest: vtipy v ére komunizmu. Mohli tiež predstavovať istú formu kultúrneho dedičstva. Estónsky filológ Jürri Vikberg ilegálne zozbieral medzi rokmi 1960 a 1990 okolo štyritisíc protisovietskych vtipov a s nádejou čakal na slobodné Estónsko, aby svoje dielko odovzdal archívu.

NEPLATÍ PRE RUSKÉ TANKY

Koniec druhej svetovej vojny priniesol mnohým národom najprv nádej a vieru v novú Európu a potom nové sklamanie. Asi ešte väčšiu dezilúziu než počas vojnových konfliktov, keď vojaci bojovali proti jasnému nepriateľovi a civilisti vyzerali vytúžený mier. Naraz bol starý kontinent preťatý železnou oponou a ľudia museli čeliť novej realite. Červená totalita zúrila od Baltského mora po Jadran, od Krušných hôr a Šumavy po čiernomorské pobrežie, všade však mala iný ráz. Líšili sa životná úroveň, intenzita teroru, niektoré krajiny skončili v totálnej izolácii. Líšili sa aj vtipy, ktorými sa ľudia snažili navodiť pocit aspoň minimálnej normálnosti.

Aj Slováci mohli čerpať z neobmedzeného množstva absurdít. Keď trojvršie a dvojkríž vystriedala v slovenskom znaku vatra pod siluetou vrchu Kriváň, hovorilo sa o „živánskej pod Kriváňom“. Prezident Antonín Novotný často prejavoval až pohrdanie Slovákmí, a tak bol vhodnou inšpiráciou pre rôzne anekdoty. Keď neskôr na Pražský hrad prišiel Gustáv Husák, ctížiadostivý „GuHu“ so svojou komickou „českoslovenčinou“ a začala sa pochmúrna éra normalizácie, vtipkári sa znova činili. Prílišné „srandovanie“ občas stálo dotyčného Čecha či Slováka zamestnanie a niekedy ho nasmerovalo do väzenia. No najťažšie bolo vyrovnať sa so zmarenou nádejou, keď vôňu slobody prekryl pach motorov sovietskych tankov a bojových vozidiel. „Neplatí pre ruské tanky,“ písala mládež na prikazové dopravné značky. „Ivan, deti sa ťa boja,“ načmáral ktosi na stenu domu. Medzi ľuďmi sa šírili letáky s karikátúrami zradcov Pražskej jari.

HODNOTA TRABANTU

U našich susedov pokračovala tradícia „šepkaného vtipu“, konkrétne v novovzniknutej Nemeckej demokratickej republike. No straníci ako prvý tajomník Walter Ulbricht, jeho nástupca Erich Honecker či minister štátnej bezpečnosti Erich Mielke veľký zmysel pre humor nemali. Veď diktatúra vždy berie samu seba vážne. Vtipy namierené proti režimu boli podľa nich „nenávistné prejavy a propaganda ohrozujúca štátne záujmy“. Samozrejme, v NDR za rozprávanie nevhodných vtipov oficiálne nikto odsúdený nebol, v skutočnosti však žartovanie a nadhľad stáli podľa výskumov historika Boda Müllera desiatky Nemcov kratšie či dlhšie tresty odňatia slobody. Niekedy si posedeli aj štyri roky. Tento trend bol zjavný najmä v prvom desaťročí existencie NDR, teda ešte pred vybudovaním Berlínskeho múru. Tajná polícia Stasi systematicky odpočúvala pracoviská. Západonemecká spravodajská služba dokonca

zhromažďovala protištátne vtipy z NDR od utečencov či vlastných občanov, ktorí východ rozdelenej krajiny navštívili. Takto monitorovala nálady spoločnosti.

No a z čoho si východní Nemci robili najradšej „dobrý deň“? Okrem konkrétnych pohľadárov aj z „hospodárskych výdobytkov“ ich krajiny, ktorá „vstala z trosiek a obrátila sa k budúcnosti“, ako sa spievalo v štátnej hymne NDR. Z automobilov Trabant, „bakeliťákov“, ktoré sa s minimálnymi úpravami vyrábali desaťročia. „Viete, ako zdvojnásobiť hodnotu Trabantu? Natankujte mu plnú nádrž,“ znel jeden z obľúbených vtipov. Slabinou Trabantov bol aj nevýkonný motor,

„Za žartovanie platili mnohí občania NDR stratou slobody. Niekedy si vo väzení posedeli aj štyri roky.“

podľa ďalšieho vtipu stačilo na cestu nalepiť žuvačku a „Trabi“ sa prichytil. K najneprijemnejším vtipom patrili z hľadiska režimu tie o zaostávaní za Západom. „Aký je rozdiel medzi NDR a západným Nemeckom? Žiadny. U nás aj tam si všetko kúpite za západonemecké marky.“

SÚDRUŽKA ELENA JE TEHOTNÁ

Aj Poliaci sa s neutešenou realitou vyrovnávali po svojom. Priam synonymom Poľskej ľudovej republiky boli nedostatok potravín a dlhočizné rady pred obchodmi. „Čo má na dĺžku sedem kilometrov a živí sa zemiakmi?

↑ „Zastreliť, ako hlavných nepriateľov Tretej ríše!“ Karikatúra poľského ilustrátora židovského pôvodu Arthura Szyka z roku 1943.

↓ Rumunský diktátor Nicolae Ceaușescu (vľavo) a jeho manželka Elena sa ľuďom úprimne hnusili. Šepkať si o nich vtipy bolo to jediné, na čo sa zmožli.

Poľský rad na mäso,“ znela jedna z poľských klasík. Určite netreba znížovať zhubnosť totality v ČSSR, NDR či Poľsku, no existovali krajiny, kde sila režimu nadobudla až absurdné rozmery. Desiatky tisíc Rumunov živorili v pracovných táboroch, ďalšie v otrasných podmienkach budovali monštruózne diela, napríklad na štýl Pchjongjangu navrhnuté centrum novej Bukurešti či kanál medzi Dunajom a Čiernym morom. V takej atmosfére bolo žartovanie životu nebezpečné. No diktátor Nicolae Ceaușescu nebol jediný, kto si v Rumunsku vypestoval nespochybniteľný kult, rovnaká úcta sa prejavovala aj jeho manželke Elene. „Elena Ceaușesková sa začala venovať vede. Aj keď dokázateľne absolvovala niekoľko tried základnej školy, zamierila vysoko,“ píše vo svojej knihe s podtitulom Život a dielo jedného diktátora historik Miroslav Tejchman. Riziko-neriziko, „vedkyňa svetového formátu a manželka karpatského génia“ proste musela vyvolávať úsmev na perách.

Najostrejšie politické vtipy v Rumunsku mali často jedného menovateľa – Elenu. Napríklad keď začali udeľovať štátne vyznamenania pre niekoľkonásobné rodičky, vznikol jeden z vtipov, ktorý Rumuni poznajú dodnes: „Súдруh Ceaușescu navštívil nápravné zariadenie a predstavili mu muža, ktorý rozprával vtipy. Ceaușescu sľúbil, že mu má nejaký povedať a ak sa nebude týkať jeho osoby, tak mužovi odpustí. Muž povie: Súдруžka Elena je tehotná. A aká je pointa? – pýta sa Ceaușescu. Že sa vás to netýka – odpovie muž.“ Rumuni si radi šepkali vtipy o Eleninom oblečení, účese, mimike či zvyku stáť na verejnosti s dlaňami na podbrušku. „Prečo tie ruky máte stále takto? pýtal sa novinár. Tak relaxujem po svojej náročnej vedeckej činnosti. Škoda, že ich nemáte skrížené na hrudi, aby relaxoval celý národ.“ Ďalší vtip naznačoval, že ľudia by tyranku najradšej videli v rakve.

Dnes sa môžu uvedené žarty zdať naivné a prekonané, treba ich však vnímať v dobovom kontexte. „Kedysi predstavovali tú najprirodzenejšiu formu ľudového nesúhlasu,“ zhrnula vo svojej práci Život a doba vtipov o Ceaușescovi historička Gabriela Glăvan.●

34 NOTA BENE KULTÚRNE TIPY		35 KULTÚRNE TIPY			
FESTIVALOVÝ JÚN					
Podťe si pripomenúť, čo pekné a dobré sa deje okolo nás. Nechajte sa zlákať na hudbu, umenie, film, divadlo, či diskusie a výlety do fantázie. V našom výbere júnových festivalov si každý môže nájsť to svoje.					
HUDBA 69. MUSIC FESTIVAL PIEŠŤANY Aktuálny ročník je tematicky venovaný Roku českej hudby. Môžete sa tešiť na exkluzívny dvojkonzert najväčších klavírných nástrojov, sláčikový kvintet, operu aj swing. ● Dom umenia Piešťany ○ 29. 5.–10. 7. GEMER JAZZ FEST Medzinárodný jazzový festival si dáva za cieľ ponúknuť džez tej najlepšej kvality. Máte šancu zažiť big band Lukáš Oravec orchestra, výnimočnú zostavu maďarských hudobníkov a skupinu Hrdza, ktorá boduje v rebríčkoch worldmusic. ● Rožňava, divadlo Actores ○ 8. 6. WAVE Festival Nenechajte si ujsť tento rap, drum&bass festival, kde vystúpi aj Separ, Calin, Luca Brassi či raper Gleb. ● Expo Centrum, Trenčín ○ 14. 6. DOBRÝ FESTIVAL Najväčší hudobno-umelecký festival na východe Slovenska. Môžete sa tešiť na Barcelona gypsy balkan orchestra, nový objav slovenskej scény bosonohú Christinu Mantis a Sene Dagađu a jej jamajský dub a jazzovú flautu. ● Prešov, Delňa ○ 14. 6.–16. 6.		TIPY OD GRETY GREGA kultúrnej manažérky, ktorá v minulosti spolupracovala s festivalmi Nasuti, Jama či Vlnoplocha HALP Festival ponúka prierez súčasnou klubovou undergroundovou scénou. ● Kaštieľ Moravany, Moravany nad Váhom ○ 21. 6.–23. 6. „Halp festival mi odporučil jeden známy a ja si vravím, že wau, takéto niečo! Milujem hudobné zážitky, zaujíma ma prepájanie komunit a zažiť klubovú scénu mimo klubov je pre mňa príťažlivé. Festival je v parku kaštieľa v Moravanoch nad Váhom a môžete si odskočiť pozrieť aj výstavu Slovenské Benátky v kaštieli.“ FESTIVAL KVANTUM Nenechajte si ujsť diskusie a interaktívne diela umelcov, vedcov, technologov a filozofov na tému, ako môže byť vidiek centrom inovácií a kreativity ● Podhradie, Topoľčany ○ 22. 6.–23. 6. „Veľmi ma zaujal festival Kvantum, ktorý sa uskutoční v multidisciplinárnom centre pre súčasnosť Pažite. Jeho cieľom je vytvoriť priestor pre multidisciplinárny dialóg, ktorý zdôrazňuje význam a potenciál vidieka. Pýta sa aktuálne otázky v úplne inom prostredí, v akom ja žijem a to vo mne vzbudzuje zvedavosť. Páči sa mi jeho multižánrovosť zameraná na jednu tému a tou sú tento rok polia.“	ROCK POD KAMEŇOM Na tomto hudobnom festivale v krásnej prírode by ste si nemali nechať ujsť švédsku powermetalovú skupinu HammerFall a rockové legendy ako Olympic a Tublatanka. ● Sninské rybníky, Snina ○ 27. 6.–30. 6. HIP HOP ŽIJE Podťe sa zabaviť na Zlaté piesky. Najväčší hiphopový festival na Slovensku ponúkne známe mená ako Separ, Ego, Majk Spirit, Gleb, Pil C, Nerieš a ďalších. ● Bratislava, Zlaté piesky ○ 28.–29. 6. DIVADLO A FILM TIP REDAKCIE MEDZINÁRODNÝ FESTIVAL DIVADELNÁ NITRA Na tému nový pohľad/new view ponúkne divadlo, diskusie, prednášky, koncerty, workshopy. ● Nitra, Košice, Bratislava ○ 7. 6.–12. 6. „Odporúčame predstavenie Scény z rodinného života – skvelú hru mladej ukrajinskej autorky Anny Jablonskej, ktorá tragicky zahynula pri teroristickom útoku na letisku Domodedovo v Moskve v roku 2011. Z jej tvorby možno poznáte inscenáciu Pohania z bratislavského SND, ktorá v roku 2012 vyhrala cenu Dosky. Určite si nenechajte ujsť produkciu Fóbia z poľského Novy Teatr, ktorá sa uskutoční v SND a vizuálne aj tematicky pôsobí veľmi provokatívne.“	MFF ART FILM KOŠICE 30. ročník Art Filmu vám ponúkne vyše 120 filmov v 12 programových sekciách a veľa sprievodných akcií. Nezmeškajte špeciálne festivalové vydanie talkshow Bez šepkára Milana Kolcuna alebo koncert Petra Lipu a jeho hostí s pesničkami, ktoré otextoval Milan Lasica. ● Košice ○ 21. 6.–28. 6. TIP REDAKCIE BRAK – Bratislavský knižný festival Zažite festival v srdci mesta, ktorý privádza literatúru do centra pozornosti. ● Bratislava, Staré Mesto ○ 31. 5.–2. 6. „Môžete sa tešiť na Itamara Vieira Juniora, ktorý patrí k najvýraznejším predstaviteľom súčasnej brazílskej literatúry. Predstaví svoj román Pokrivený pluh, ktorý sa dostal na shortlist ceny Booker Prize 2024. K ťahákom patrí aj oceňovaná poľská ilustrátorka Joanna Concejo, ktorá vytvorila paralelný príbeh ukrytý v obrazoch k dvom knihám nobelistky Olgy Tokarczukovej alebo nezávislý reportér Tomáš Forró so svojou novinkou Spev sírén.“ MIX LEStival Rodinno-fantazijný festival. Zažite penovú párty, prechádzku s rozprávkovými postavičkami, čítanie u pani sovy alebo chytanie rybičiek so škriatkami. ● park Dolná Krupá ○ 15. 6. SEWER STREET FEST Graffiti a street art festival – prináša umenie do bežného prostredia a spetruje tak typickú mestskú šed'. ● Kysucké Nové Mesto ○ 15. 6.	FESTIVAL SECESIE – Umenie inšpiruje Vydajte sa na prehliadku secesných budov, vypočujte si rozhovory s výtvornými umelcami a dizajnérmi ovplyvnenými týmto výtvarným slohom či swingový koncert Ondřeja Havelku a Melody Makers. ● Piešťany ○ 20. 6.–23. 6. SLÁVNOSTI RUSÍNSKO – UKRAJINSKEJ KULTÚRY Popri prehliadke folklórnych súborov a ľudových hudieb ponúkne aj ochutnávku špecialít rusínskej kuchyne či tanečné workshopy. ● Amfiteáter Sviadník ○ 21. 6.–23. 6. DRAČIE DNI Rozprávkový festival pre celú rodinu ● Smolenický zámok ○ 29. 6.–30. 6. FS RUTHENIA DEŇ RUSÍN OV ● Prešov ○ 9. 6. DEŇ RUSÍN OV ● Bratislava ○ 12. 6. FS ŠALAN REMESELNÝ STÁNOK ● Pešia zóna Šaľa ○ 22. 6. JÁNSKE OHNE ● Centrálna pláž Šaľa ○ 23. 6. FS ŽIVEL MFF MYJAVA ● Myjava ○ 21. 6.–23. 6. HOREHRONSKÉ DNI SPEVU A TANCA ● Helpa ○ 28. 6.–30. 6.

Najznámejší vozíčkar na Slovensku prevádzkuje fitnesscentrum pre ľudí po úrazoch. Je to priestor, kde veľa žartujú aj o svojich hendikepoch.

Milujem čierny humor

Pred bezbariérovým fitnesscentrom v Pezinku stretávam troch mužov na vozíku a dvoch trénerov. „Toto je priestor, kde ľudia veľa srandujú aj o svojich hendikepoch,“ podáva mi ruku jeden z majiteľov, Bekim Aziri, asi najznámejší vozíčkar na Slovensku. Ochrnul ako šestnásťročný po páde z bicykla na bikrosových pretekoch. Lekári mu dávali jednopercentnú šancu, že sa ešte postaví na nohy. Svojou tvrdohlavosťou, húževnatosťou, odhodlaním a každodenným intenzívnym tréningom to dokázal. Dnes je v mnohom samostatný. Hýbe rukami, s chodúľom prejde aj dva kilometre a pomaly vystúpi na šieste poschodie. Cestuje po celom svete. V byte nemá pre vozík nič špeciálne prispôbené. A každý rok v apríli oslavuje „úrazenniny“. Deň, kedy prežil.

Text a foto Mária Múhl

VYSKÚŠAŤ VŠETKO
„Zbožňujem adrenalin. Vyskúšať sa dá všetko, otázne je, ako to dopadne. Donedávna som skákal saltá na motorke. Kamaráti ma priväzovali na bicykel a púšťali dolu kopcom. Chodil som na diskotéky, na chaty. Vážim si, že ma brali ako zdravého. Odkedy sa mi pred rokom narodila dcéra, už menej vymýšľam,“ hovorí Bekim. „Jeden z najsilnejších momentov bol, keď ma priviazaného na nosidlách niesli

šiesti kamaráti päť hodín z Chopku na Ďumbier. Nie som veľký fanúšik hôr, ale tam bolo fakt pekne.“

Pred desiatimi rokmi začal Bekim vtipným spôsobom komentovať situácie, ktoré ako vozíčkar zažíva, a upozorňovať na bariéry, s ktorými sa stretávajú znevýhodnení ľudia. Otvorene hovorí napríklad o problémoch s močením, ktoré si zdraví nevedomujú. Často spomína, ako rád by sa vyčúral postojacky. Práve rozbieha

nový stand-up s Jerryom Veľmajstrom, ktorý prekonal rakovinu. „Prvú časť rozprávame vážne, občas dáme do toho vtip, záver je čistá tupota. Ľudia niekedy odchádzajú so slzou v oku. Uvedomia si, aké majú šťastie.“

Na školách rozpráva Bekim vážnejšie. „Môžem tak upozorniť na zbytočné riskovanie, ako sú napríklad skoky do vody. Veľa ochrnutí vzniká práve takto.“ Humor sa preňho stal prostriedkom na interpretáciu života s hendikepom. Pri pozeraní videí, ktoré zverejňuje, sa človek zasmieje, ale aj zamyslí. „Vozíčkari majú hranice humoru posunuté. Pre zdravého by to možno bolo priveľa. Ale v našej komunite je to iné. Tu si môžeme dovoliť viac,“ dodáva Bekim, ktorý pred dvomi rokmi so svojim trénerom Mišom Hančíkom založil špeciálnu posilňovňu Rewalk pre vozíčkarov.

ČERNEJŠÍ
V Rewalku cvičia vedľa seba zdraví a ochrnutí. Ponúkajú aj kurz pre tínedžerov, ktorí potom vozíčkarov vnímajú ako bežnú súčasť spoločnosti. „V Spojených štátoch sme videli, že rehabilitácia nemusí byť len o bielych

plášťoch. Čím viac si tam robili srandy, tým bola počas cvičenia lepšia nálada. Aj touto skúsenosťou sme sa inšpirovali. Myslím si, že u nás máme naozaj výnimočnú atmosféru. Klienti k nám chodia z rôznych častí Slovenska i Čiech. Niekedy odchádzajú namiesto vozíka s chodúľom,“ hovorí fyzioterapeut Mišo. Cvičí pritom s 54-ročným Michalom. Ten ochrnul pred štyrmi rokmi na následky ochorenia.

Dospelého muža berie Mišo do náručia rovnako, ako sa berú malé deti. „Pozor, máme tu 570-mesačné bábätko, len sa ešte nenaučilo chodiť! Trochu už štvornožkuje, síce iba cúva, ale dávame mu čas. Každé maličké má individuálny vývoj,“ žartuje a prekladá Michala na druhý cvičiaci stroj. Tu sa na takého vtipy nikto neuráža. „Srandujeme o všetkom, o vozíkoch, chodení, sedení, bariérach.“

Bekim sa medzitým zvitava s mladým chlapcom. „Humor medzi vozíčkarmi je černejší ako medzi ľuďmi bez hendikepu. Osobne som zástanca čierneho humoru. Sú situácie, kedy to prepálím, ale nikdy to nemyslím zle. Už asi dvadsiatykrát som bol v kyslíkovej komore s babou, ktorá nemala

nohy. Tak som sa jej opýtal, či jej ešte dorastú. A nezobrala to. Zjavne to ešte nemala spracované. Mrzelo ma to, ospravedlnil som sa jej, hotovo.“

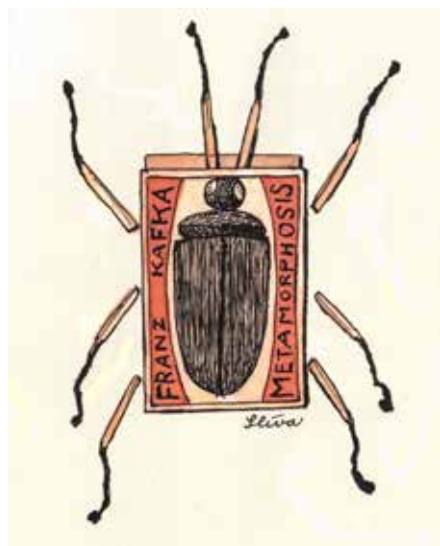
Bekim bol divoké dieťa, stále niečo vymýšľal. Jeho rodina z maminej strany dokázala všetko obrátiť na srandu. „Moje ochrnutie zvládla mama super. Neviem, čo prežívala, keď sa o šestnásťročného syna musela starať ako o dvojmesačného. Niekedy sa na to vykašľala. Nech to urobím sám. To bolo to najlepšie.“

Humor je podľa neho lepší ako ľútosť. „Viac ma našťve, ak ma niekto ľutuje, ako keď si robí srandu.“ V tomto s Bekimom súhlasí aj Evka. Na vozíku zostala pred desiatimi rokmi. Nemá rada, keď sa s ňou začínú ľudia rozprávať, akoby bola mentálne hendikepovaná a nie nechodiaca. Fyzioterapeutka Zuzka jej ukazuje, ako má pomaly hýbať nohou. Takéto cvičenie je beh na dlhú trať. „No keď k nám prídu vozíčkari po úrazoch, vidia, že život sa neskončil,“ dodáva Bekim. „Vidia ľudí, ktorí sú na tom horšie, a majú rodinu, prácu, deti. To je silná motivácia... Nedá sa s tým vyrovať, ale dá sa s tým naučiť žiť.“●

Kafka

Kafkoviny, kafkárne či kafkorizmy? Aký bol príspevok Franza Kafku v oblasti svetového humoru? Hoci od jeho smrti uplynulo sto rokov, komický aspekt jeho tvorby si len v poslednom čase získava dostatočnú pozornosť.

Kafka bol ako dieťa tichý, osamotený, introvertný, zahľadený do kníh, a ani v dospelosti sa od tohto svojho ponurého obrazu veľmi neodchýlil. Jeho diela môžeme vnímať ako psychologické horory, prípadne politické trilery. V každom prípade ide o akési desivé intelektualizmy, existenciálne fantazmagórie s nádychom morbidity, niečo medzi uletenými náboženskými víziami a súdničkami. Ale je to skutočne tak? Čo ak sa pri písaní svojich diel Kafka úprimne zabával, ako to tvrdí jeho kongeniálny rodák Milan Kundera?

VEĽKÝ SMEJKO

Kundera sa vo svojich literárnych esejach snažil vyvrátiť predsudok, že by tento po nemecky píšuci Pražan mal byť len akýmsi zachmúreným patrónom neduživých neurotikov a anorektikov. Síce pochválil Maxa Broda, že nám Kafkovo dielo zachoval,

zároveň mu však vytkol, že ho cenzuroval napríklad vyškrtnutím zmienok o návštevách nevestincov z Kafkových denníkov. Preto ho Kundera robí spoluzodpovedným za isté zbožštenie Kafku až na úroveň asexuálneho náboženského mysliteľa. Podľa Kunderu, naopak, Kafka objavil pravú „komickosť“ sexuality, keď sa nebál dovtedy často idealizované vzťahy a akty dávať do reálneho, doslovne až fyzicky špinavého kontextu.

Sám Kafka v jednom zo svojich listov ubezpečuje Feliciu Bauer, že sa vie aj smiať, dokonca jej tvrdil, že je veľký smejk. Aj keby sme to brali s rezervou ako snahu zapáčiť sa snúbenici, pri najmenšom si môžeme všimnúť, že sa o humor pokúšal aj v osobnom živote. V súkromí mal byť Kafka dokonca až očarujúci a duchaplný. Pesimistické myšlienky si nechával pre svoje denníky, čo je úplne bežný postup u ľudí, ktorí v detstve zažili odmietnutie,

nás

samotu, emocionálnu ujmu a následkom toho trpia hraničnými emóciami.

V literatúre je to však s Franzovou vtipnosťou úplne jednoznačné. Je zarážajúce, že sme mali dôkazy o Kafkových komických aspektoch celý čas pred očami bez toho, aby sme si ich všimali. Viac sme si ho cenili ako entomológa. Pritom jeho radikálne odmietanie romantizmu by už samo osebe malo postačovať na to, aby sme jeho dielo chápali ako ironické, ak nie úplne komediálne, dokonca humoristické.

Ak k tomu prirátame rafinované spôsoby, akými Kafka zväčšuje či zmenšuje svojich literárnych hrdinov, ako prepája sny so skutočnosťou bez toho, aby jedno druhé akokoľvek rušilo, ako zrýchľuje či spomaľuje dej, tak vidíme, že sa nachádzame vo sfére začínajúceho surrealizmu a grotesky. Keď sa Gregor Samsa zmenil v poviedke Premena na hmyz, nikto z jeho rodiny nič neriešil, nekomentoval, všetci to brali za hotovú, absolútne bežnú vec, stačí za ním len zatvoriť dvere. Keďže Gregor nemal v izbe zrkadlo, čo je možno autobiografický prvok, je možné, že si svoju premenu na nechutného chrobáka len namýšľal.

My Cup of Kafka

„Čo ak sa pri písaní svojich diel Kafka úprimne zabával, ako to tvrdí jeho rodák Milan Kundera?“

MŮJ ŠÁLEK KAFKY

„Kafka mal trvalý pocit menejcennosti. Bojoval s pocitom, že si nič nezaslúži. Mal pocit, že v každom okamihu života musí dokazovať, že má právo tu byť, pracovať. Každá minúta života sa tak mení na skúšku,“ opisuje germanista Reiner Stach, ktorý Kafku študoval 18 rokov. V rozhovore pre časopis .týždeň tvrdí, že text *V trestaneckej kolónii* je jediný jeho text, v ktorom nie je ani náznak humoru. „Väčšina ľudí však nepozná Kafkove menej známe texty, ktoré sú plné vtipu, dokonca až situačnej komiky.“

Medzi obhajcov zabávača Franza Kafku patrí humorista Jiří Slíva. V roku 2017 mu vyšla ním samým ilustrovaná kniha aforizmov *Můj šálek Kafka*. V úvode k nej popisuje, ako ho v roku 2015 pozvali na konferenciu o Kafkovi do izraelskej Beer Ševy. Na nej sa mali zahraniční kolegovia nakoniec zhodnúť na tom, že pri čítaní Kafku sa síce nechytáme celý čas za brucho, ale akýmsi podivným spôsobom jeho texty určite vtipné sú.

„Je asi zbytočné sa hádať, či v súvislosti s Kafkom treba používať adjektíva humorný, komický, absurdný, paradoxný, bizarný či čierny. Tieto

prívlastky sa zlúčili do jedného zrozumiteľného novotvaru – kafkovský,“ tvrdí v úvode svojej trojjazyčnej knihy Slíva.

„Kafkov humor je ako hľuzovky – oceňovaný, ale podpovrchový,“ tvrdí Slíva. Samozrejme, ako dodáva v ďalšom zo svojich „kafkorizmov“, humor je veľmi široký pojem. Ak je Kafka na jednej strane škály, na tej opačnej strane budú prdiace vankúše.

Kafka je azda jediný autor na svete, ktorého meno sa dostalo priamo do popisu literárneho prístupu a do popisu situácií v jeho vlastných dielach. „Jeho humor je jednoducho kafkovský. Na jeho dielo sa dá použiť súhrnné pomenovanie kafkáreň,“ píše Slíva, ktorý nám na počesť tohto smutného komika daroval množstvo úžasných kreslených vtipov.

Kafka nás aj po sto rokoch stále baví!●

baví

	NOTA BENE	40 KOMENTÁRE	
	 Čo je smiešne na kopanci do zadku? <i>Juraj Maliček</i> Pozerám <i>Grimsbyho</i>, komédiu Sashu Barona Cohena, celý svet ho spoznal ako <i>Aliho G</i>, <i>Borata</i> a <i>Brüna</i>, teda výrazného britského komika, ktorý si neberie servítky pred ústa. Keby servítky, ale pôsobí to tak, že sotva vie jesť príborom, špára sa v nose a nemá problém ten šušeň vytiahnuť a zjesť. V súkromí to bude pravdepodobne mimoriadne kultivovaný človek, ale jeho komédie prerážajú dno. Sú vulgárne, nechutné, tematizuje sa v nich všetko vrátane telesných tekutín, negrgá sa síce a neprdí, ale to len preto, že to je vzhľadom na Cohenov diapazón oplzlostí slabota. Nemali by sa mi páčiť jeho komédie, ale nemôžem si pomôcť. Nielenže sa smejem, ja sa rehocem, a keď sa dorehocem, mám pocit, že som nemorálny, vulgárny, nízky, primitívny, inak nie je možné, aby som sa tak veľmi smial. Alebo taký Fantozzi, <i>Maléry pána účtovníka</i>, ako je to blbé, tak je to vtipné. Kruté veci sa dejú Fantozzimu, no on si nejde ľahnúť do koľajiska, ale ďalej znáša útrapy, ktorým ho scenáristi vystavujú.vNič proti sofistikovanému humoru, ironíi, sarkazmu, proti láskavosti a intelektualizmu. Vlastne ani neviem, ktorý z tisícov spôsobov humoru nemám rád, ale vzhľadom na intenzitu smiechu sa mi zdá, že za najsmiešnejšie považujem tie veci, ktoré dobrý vkus necibria, ale dávajú dole. Humor kopancov do zadku, v ktorom torty nie sú na jedenie, ale na to, aby sa niekomu hodili do tváre, humor naháčov vyhodенých zo sauny bez uteráka, humor, čo za normálnych okolností možno ani humorom nie je, zato môže byť prehliadkou krutosti a banalít. Predovšetkým však humor, ktorý je zasmradený človečinou, v dobrom i zlom, a preto nás dokáže tak veľmi rozosmiať.●	Vrstvy dejín, vrstvy spomienok <i>Zuzana Mojžišová</i> Sofija Andruchovyč je ukrajinská spisovateľka, prekladateľka, publicistka. Prednedaávnom vyšiel v slovenčine jej rozsiahly román <i>Amadoka</i> (Artforum, preklad Veronika Goldiňáková). Názov dostal podľa rovnomenného jazera, ktoré sa objavovalo na starých mapách za čias Ptolemaia, ale dnes už ho niet – ani na mapách, ani na Zemi – a nevie sa, či vôbec existovalo. V Andruchovyčovej diele slúži ako metafora k témam o pamäti, zabúdani, konštruovaní rôznych realít podľa spomienok. „V románe je nepochybne veľa metafor. Postavy sú metaforami, situácie sú metaforami, niektoré črty týchto hrdinov tiež, každého z nich. Z môjho pohľadu sa toto prenášanie významu týka každého z nás,“ povedala v jednom rozhovore autorka. <i>Amadoka</i> ponúka niekoľko príbehov, skúma ukrajinské dejiny, osudy intelektuálnych špičiek aj obyčajných ľudí, ktorých zdrvujúco ničí ruská totalitná moc a jej imperialistické stratégie. Zoznámime sa so zvláštnou kyjivskou archivárkou Romanou, so zvonka i zvnútra poničeným vojenským veteránom, s vychýreným plastickým chirurgom Kryvoďakom a jeho matkou Uľanou Frasuľak, stretneme sa s chlapcom Pinchasom, synom šocheta Ábela Birnbauma; naplno si uvedomíme rozsah zničujúcej činnosti príslušníkov sovietskej NKVD... Budeme sa predierať bolestivým 20. storočím až po dnešok. „Domov, pamäť, dejiny a pôda: potrebná opora, odpoveď na otázku, srdce ľudskej spolupatričnosti – alebo obmedzenosť, väznica, atavizmus, prekážka pohybu a skutočnej slobody ľudskej individuálnosti?“●	 Výsmech zabíja, humor oslobodzuje <i>Daniel Pastirčák</i> Naša reč je dnes plná výsmechu, humoru je v nej však pramálo. Humor je vzácna komodita. Príležitosť k nemu vzniká všade tam, kde sa dostávame do styku s hlúposťou, nešikovnosťou, povrchnosťou či malichernosťou človeka. Rodí sa z trápnych situácií, žije z chúlостivých detailov, ktoré urážajú ľudskú dôstojnosť. To v sebe nesie isté pokušenie. Poniženej dôstojnosti sa humor ponúka ako zbraň proti rivalovi. Ak pokušeniu podľahnem a pokúsím sa o vtip len preto, aby som ponížil rivala, z humoru sa stane trápny výsmech a vtip sa zmení v nadávku. Skutočný humor je vlastný iba tomu, kto sa bez rozpakov dokáže zasmiať sám na sebe. Ten, kto urputne lipne na vlastnej dôstojnosti, humor nepozná. Učeníci sa hádali, kto z nich je najväčší. Ježiš do ich stredú postavil dieťa a povedal: „<i>Ak sa neobráťite a nebudete ako deti, nikdy nevojđete do nebeského kráľovstva.</i>“ Sme uväznení vo svojej veľkosti. Rysy máme stvrdnuté sebaúctou. Týčime sa nad svetom ako tvorcovia svojho osudu, architekti svetlých zajtrajškov, hrdinovia s rukami na pákach života. Ach, keby sme sa len videli! Možno by sme sa po prvýkrát v živote schuti zasmiali. Človek nakažený chronickou dospelosťou sa dokáže vysmiať zo všetkého, iba zo seba nie. Malé dieťa sa bez zábran smeje samo na sebe. Spoločnosť dospelých sa na ňom zabáva, zatiaľ čo ono tlačí do nočníka obsah svojho vnútra, no neuráža ho to. Zabáva sa s ostatnými. Izbu naplňa slobodným smiechom toho, komu patrí kráľovstvo nebeské.●

41
PROTI SRSTI
HUMOR A ŤAŽKÉ ČASY

Nákazlivejší ako zívanie

13. marca 1995 sa indický doktor Madan Kataria zobudil o štvrtej ráno s neodbytnou myšlienkou, že by mal založiť klub smiechu.

Text Elena Akácsová
Foto Unsplash

Niekoľko dní predtým sa totiž pri písaní článku do medicínskeho časopisu zaoberal vedeckými prácami dokazujúcimi blahodarné účinky smiechu na zdravie.

Smiech síce nevylieči zlomenú nohu, ale podľa stále väčšieho počtu vedeckých zistení odbúrava napríklad stresové hormóny a posilňuje imunitný systém, má schopnosť tíšiť bolesť, podporuje dýchanie, aktivuje kardiovaskulárny systém, zvyšuje srdečný pulz a vháňa viac krvi do vnútorných orgánov.

A tak Kataria vyšiel po troch hodinách rozmyšľania do parku a začal sa pýtať ľudí, či by sa s ním nechceli smiať v klube smiechu. Našiel len štyroch záujemcov. Vysvetlil im účinky smiechu, porozprávali si navzájom vtipy a všetkým sa to tak zapáčilo, že si to chceli zopakovať. Schádzali sa každý deň, ale na desiaty deň narazili na problém. Vtipy došli. Kataria sa

najprv zľakol, ale potom si uvedomil, že pre smiech vtipy nepotrebuje. Stačí sa pozrieť na úplne malé deti, ktoré ešte nemajú šancu rozumieť reči, a už vôbec nie sofistikovaným vtipom, ale sa stále smejú. A smejú sa častejšie ako dospelí.

A tak s manželkou, učiteľkou jogy, vymyslel spojenie jogového dýchania so smiechom. Zrodilo sa hnutie Joga smiechu. Odkedy ju vo svojej knihe *A whole new mind* (Úplne nová myseľ) spropagoval vedecký popularizátor Daniel H. Pink, vznikli rôzne aplikácie pre pacientov s rakovinou, s depresiou, pre vysokoškolákov aj pre firmy, platené kurzy, certifikovaní školitelia, ale aj bezplatné každodenné online stretnutia cez Zoom.

Ako si predstaviť takú seansu klubu smiechu? Pink ju popisuje v knihe. Ľudia sa na pokyn začnú pohybovať v kruhu, tlieskajú a kričia: hohoho, hahaha, ho, ho... Potom zopnú ruky pred seba, obrátia sa na suseda a dajú sa do smiechu. Pinkovi to nejde a tak len vydáva zvuky hohoho, hahaha, ho, ho... Nútený smiech sa mu nedarí. Ale potom sa vraj stane niečo čudné: jeho smiech sa stáva prirodzeným a pomáha

mu najmä to, že sa smejú všetci naokolo.

Smiech je jednoducho spoločenská aktivita a ľudia, ktorí majú pravidelné a uspokojujúce kontakty s inými ľuďmi, sú zdravší a šťastnejší. Možno aj preto, že sa spolu smejú. Smiech má vlastne viac spoločného s medziľudskými vzťahmi ako s vtipmi. Málokedy sa smejeme sami, ale často sa smiechu neubránime, keď vyprskne do smiechu niekto iný. Smiech je ešte nákazlivejší ako zívanie.

Od posledných parlamentných volieb máme stále častejšie dôvod vyjsť do ulíc a demonštrovať svoju nespokojnosť s činnosťou súčasnej vládnej garnitúry. Kto by však čakal nahneváný dav, bol by prekvapený. Ľudia sa stretávajú a smejú sa. Nie, nevysmievajú. Tešia sa v malých krúžkoch, užívajú si napriek okolnostiam spoločnosť rovnako zmyšľajúcich priateľov. Páčila by sa mi myšlienka pozvať na niektorú z tých demonštrácií inštruktora jogy smiechu, aby ten smiech preniesol na celé námestie a potom ďalej a ďalej. Veľmi to potrebujeme.●

NOTA BENE

Teraz môžete
pomáhať
aj kartou

Platíte za NOTA BENE bez hotovosti

[mastercard.sk/
nota-bene](https://mastercard.sk/nota-bene)

Mastercard® vám odteraz umožňuje platiť u predajcov NOTA BENE pohodlnejšie. Podporíte tak ľudí v sociálnej tiesni, ktorí riešia ťažkú životnú situáciu vlastnými silami. Predajcovia časopis získajú za 1,40 eura a ponúkajú ho za 2,80 eura.

Spoločne dosiahnuť malé zmeny: **na nezaplatenie**

ZAČÍNAME V BRATISLAVE A PIEŠŤANOCH